

Lengyel Emese*

**MAGYAR SZÍNPADI SZERZŐK EGYESÜLETE (1904–1950).
ADALÉKOK A 20. SZÁZADI MAGYAR SZERZŐI ÉRDEKVÉDELEM
TÖRTÉNETÉHEZ ÉS AZ EGYESÜLET ELSŐ MŰKÖDÉSI SZAKASZÁNAK
BEMUTATÁSA (1904–1919) SAJTÓFORRÁSOK ALAPJÁN****

1. BEVEZETÉS

A Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete (MSSE) 1904. január 7-i dátummal azzal a céllal alakult meg, hogy erkölcsi és anyagi védelmet nyújtson a színpadi szerzőknek, s fejlessze a magyar színpadot. Az első felállásban egészen 1919 márciusáig működött. Ezt követően 1920. decemberi újjáalakulása, majd egy 1945-ös funkcióváltást követően érdemben az 1940-es évek végéig működött, ugyanakkor a miniszter által csak 1950. december 8-án került feloszlásra. Az elsősorban érdekvédelmi egyesület megszervezéséről, vállalt feladatairól, a tevékenységéről, illetve belső és külső feszültségeiről azonban még váratott magára egy tudományos ígérennyel megírt munka.

Jelen kutatás célja az volt, hogy kiegészítésként szolgáljon a 20. század első felének irodalom- és színháztörténetéhez, illetve a színpadi szerzők szerzői jogainak alakulástörténetéhez. Jelen tanulmány a szóban forgó munka néhány fejezetének átdolgozott és rövidített változata.

A vizsgált egyesület igencsak fontos szerepet töltött be a hazai művészek érdekképviseletének alakulástörténetében, hiszen ez volt a legelső hazai önálló érdekvédelmi szervezet, mely együttműködésre szólította fel a színpadi szerzőket. Erre *Géra Eleonóra Erzsébet* művelődéstörténész is felhívta a figyelmet, amikor a zeneszerzők és zeneműkiadók hazai szövetkezetének 19. század végi, majd 20. század eleji történetéről értekezett: „A zeneművek szerzőit és a kiadókat összefogó hazai társulás megalakulása azonban még csaknem egy évtizedig váratott magára, így Magyarországon első önálló, hazai érdekvédelmi szervezetüket 1904 januárjában a színpadi szerzők hozták létre.”¹ Továbbá az egyesület története kapcsolódik a ma működő Artisjus Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesülethez, hiszen az

* Etnográfus, színházi szakíró, PhD-hallgató, Debreceni Egyetem, Irodalom- és Kultúratudományok Doktori Iskola.

** A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala Ujvári János diplomadij-pályázatán díjazott szakdolgozat szerkesztett változata.

¹ *Géra Eleonóra Erzsébet*: Magyar Szövegírók, Zeneszerzők és Zeneműkiadók Szövetkezete 1907–1952. In: *Géra Eleonóra Erzsébet, Csatári Bence*: A Zeneszerzők Szövetkezetétől az Artisjus Egyesületig 1907–2007. A zenei közös jogkezelés száz éve Magyarországon. Artisjus, Budapest, 2007, p. 11–132.

ARTISJUS² kötődik a Magyar Zeneszerzők, Szövegírók Szövetkezetéhez – erről lásd bővebben a 3. részt –, a Magyar Színpadi Szerzők Egyesületéhez, valamint a Szerzők Mechanikai Jogait Védő Rt.-hez is.³ Valójában csupán néhány szócikk, egy-két életműben fellelhető fejezetrészt, más egyesületek alakulás- és működéstörténetét feldolgozó írások,⁴ illetve a Heltai Jenő munkássága köré szerveződő tudományos munkák során találkozhatunk az egyesület történetével.⁵

2. ELŐZMÉNYEK: AZ ESZMÉTŐL A MEGALAKULÁSIG

A fejezetben az MSSE előzményeit járjuk körül, hiszen az alapítás mozzanataig igencsak rögzös út vezetett, s számos tisztavirág-életű kezdeményezés előzte meg a vizsgált egyesület alapítását. Az előzmények felfejtése – a szerzői jogi helyzet és történet, valamint a kulturális és a társadalmi kontextus bemutatása – segíthet átlátni és megérteni a korabeli magyar színpadi szerzők egyesületté tömörülése mögött meghúzódó motivációt.

2.1. Kulturális kontextus – színházi-irodalmi szféra

Érdemes a kiegyezés (1867) utáni kulturális, elsősorban színházi-irodalmi közeg rövid áttekintésével kezdeni. A kiegyezést követően⁶ a színészek helyzete, a színházi vállalkozások problémája egyáltalán nem javult. Elsősorban a színésztársadalomra maradt a megoldás, valamint a megfelelő érdekvédelem megszervezése is. Ekkoriban a színházügy átkerült a Magyar Királyi Belügyminisztérium hatáskörébe, s egészen 1907-ig a BM rendelkezett a színházi ügyek felett. Létrejött a színikerületi rendszer, mely 1879 októberétől 1949-ig mű-

² Az ARTISJUS 1953 és 2007 közötti történetéről lásd *Csatári Bence: A Szerzői Jogvédő Hivatal és az Artisjus története 1953–2007*. In: *Géra, Csatári*: i. m. (1), p. 135–256.

³ Erről lásd: „Százéves a magyar zenei közös jogkezelés” Sz.n. 2007. Letölthető: https://www.hipo.gov.hu/hu/hirek/2007/hirek_200706251711_1.html.

⁴ Ilyen többek között *Géra Eleonóra Erzsébet* és *Csatári Bence*, az Artisjus történetét feldolgozó írása is, melyben csupán egy-két mondat erejéig találkozhatunk az egyesülettel, mellyel kapcsolatban a Magyar színházművészeti lexikonra hivatkoznak. Lásd *Géra*: i. m. (1).

⁵ Lásd többek között *Schöpflin Aladár* (szerk.): *Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete*. In *Magyar színházművészeti lexikon 3*. Budapest: Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézete, Budapest, 1930, p. 180–181; *Győrei Zsolt*: *Heltai Jenő drámái életműve*. L'Harmattan, Budapest, 2005.

⁶ Magyarország társadalomtörténetének áttekintését lásd pl. *Gyáni Gábor, Kővér György*: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Osiris Kiadó, Budapest, 2009.

ködött.⁷ Budapest lényegében – az egyesítést követően, azaz 1873-tól – az európai színházi kultúra egyik meghatározó városává nőtte ki magát. Újabb és újabb állami kezdeményezések valósultak meg, valamint számos magánszínházi vállalkozás indult útjára.⁸ „Európa sok országában, így Magyarországon is a 19. században jöttek létre az állandó színházak. ... [N]élkülözhetetlenné váltak a kőszínházi épületek. Magyarországon 1865–1899 között 14 kőszínház épült – csupán az 1890 utáni évtizedben Nyíregyházán, Pécsen, Kecskeméten, Kassán egy-egy, Budapesten pedig négy: a Vígszínház, a Magyar Színház, az óbudai Kisfaludy Színház és a Somossy Orfeum. A 20. század első két évtizedében – az I. világháború alatti időszakot is beleértve – további 11 nagyobb színház létesült, eredetileg nem színháznak tervezett épületek átalakításával is. A legtöbb ekkor épült színház – átépítve, felújítva – még ma is üzemel.”⁹ Újabb színházi formák, színjátéktípusok, műfajok szintén utat törtek maguknak, ezek között említhetjük a magyar népszínmű, valamint az operett műfaját is.¹⁰ Az intézmények, melyek repertoárra tűzték a legújabb magyar népszínműveket, a magyarajkú színjátszás elterjedésében, majd megszilárdulásában, a nemzetépítésben szintúgy kiemelkedő szerepet játszottak. „A németajkú főváros megmagyarosításában, a népszínmű fejlesztésében, az operett kibontakozásában történeti érdemeket szerzett a Népszínház harminchárom éves munkája. A nevezetes épület 1875. október 15-én nyílt meg,

⁷ Mint rendészeti hatáskör a daltársulatok még 1907 után is a BM hatáskörébe tartoztak. Erről és a kerületi rendszerről lásd Kerényi Ferenc irodalom- és színháztörténész összefoglalóját: „A színésztársadalom dolgozta ki a színkerületi rendszer tervét is, amely szerves fejlődés eredménye volt és megfelelt a magyarországi városfejlődés állapotának: nem egy város, hanem több település tartott fenn egy színésztársulatot, amely így műsorát több helyütt tudta előadni, a nézők pedig rendszeres színházlátogatókká válhattak. A színkerületi rendszer tervét 1878-ban fogadta el az V. színészkongresszus; a szisztéma (30 kerületet írva ki pályázatra) 1879. október 1-jétől működött. Megalapozottságát bizonyította, hogy – némi módosításokkal – 1949-ig, a színházak államosításáig érvényben maradt. Ezek sorában említendő, hogy a 20. század elején osztályokba sorolták (az első-negyedrendű) kerületeket, és megkülönböztették tőlük a daltársulatokat, amelyek alacsony színvonaluk miatt nem játszhattak egész estét betöltő színdarabokat, hanem egyvelegeket, legfeljebb egyfelvonásosokat adhattak elő, és amikor 1907-ben a színházügy végre átkerült a mindenkorai kultusztárca hatáskörébe, a daltársulatok működése (rendészeti kérdésként) továbbra is belügyminisztériumi jogkör maradt.” *Kerényi Ferenc: Színháztörténet (1867–1920)*. In: *Kettős kötődés. Az Osztrák–Magyar Monarchia (1867–1918)*. Enciklopédia Humana Egyesület, Budapest, 2001.

⁸ A magyar színházi struktúra változásairól, többek között az állami színházakról (Nemzeti Színház, Magyar Királyi Operaház), valamint az új színházi vállalkozásokról (Népszínház, Vígszínház, Magyar Színház stb.) in *Székelgyörgy (főszerk.): Magyar Színháztörténet (1873–190)*. Magyar Könyvklub–OSZMI, Budapest, 2001.

⁹ *Bécsy Tamás: Dráma és színház*. In: *Kollega Tarsoly István (szerk.): Magyarország a XX. században III. kötet – Kultúra, művészet, sport és szórakozás*. Babits Kiadó, Szekszárd, 1998, p. 235–323.

¹⁰ Budapest az operett-termelés egyik meghatározó helyszíne lett: „A 19. század végére Budapest 733 000 lakosú nagyvárossá fejlődött, és egyértelműen a magyar operett-termelés centrumává vált. Az urbanizációval párhuzamos folyamatként zajlott a német ajkú lakosság asszimilációja és a magánszínházi struktúra kiépülése. Budán már 1870-ben betiltották a német nyelvű előadásokat; a döntés nyomán a Várszínház és a Nyári Színkör magyar nyelvű játszóhellyé vált.” *Bozó Péter: Operett Magyarországon (1859–1960)*, 2013. Letölthető: <http://real.mtak.hu/8667/1/Operett%20Magyarorsz%C3%A1gon.pdf>.

épületét közadakozásból emelték, telkét Pest városa adta.”¹¹ A népszínművek esetében tehát két új színházi vállalkozásról is beszélhetünk: a Budai Népszínházról (1861–1864,¹² 1867–1870¹³), majd a pesti Népszínházról (1875-től).¹⁴

De a kiegyezés a zenekultúra területén szintén számos változást hozott, ahogy Gombos László zenetörténész fogalmazott: „A dualizmus időszakának első évtizedeiben a zene területén elért legjelentősebb eredmény a zeneélet intézményeinek létrehozása volt, ennek révén Magyarország is bekapcsolódhatott az európai zene vérkeringésébe.”¹⁵ Megalakult az operaház (1884 – Magyar Királyi Operaház¹⁶), létrejött a felsőfokú zeneoktatás (1875 – Országos Magyar Királyi Zeneakadémia), s emellett egy pezsgő koncertélet, zenekultúra jellemezte e korszakot.¹⁷ Az ezt követő idősakra már Vikárus László zenetudós gondolatai adnak némi rálátást: a „20. századi zenetörténetünket aligha kezdhetjük az 1900-as évvel. Azok az események, amelyek zeneéletünket és a magyar műzene haladó ágát 20. századivá tették, valamivel később, 1907 táján vették kezdetüket. ...”¹⁸

Érdeemes még szólni a színházi-irodalmi kultúrán¹⁹ és zenei szférán kívül összefoglalóan az ún. médiakultúráról, vagy a médiakultúraként értett tömegkultúra fogalmáról és jelenségéről,²⁰ melynek valójában e területek is részei. A tömegkulturális logika kezdeti érvényesü-

¹¹ *Pintér Jenő*: Magyar irodalomtörténet: tudományos rendezés. VII. A magyar irodalom a XIX. század utolsó harmadában. Magyar Irodalomtörténeti Társaság, Budapest, 1934.

¹² Az első ciklus nehézségeiről lásd *Pukánszky Kádár Jolán*: A Budai Népszínház története. Magyar Színházi Intézet, Budapest, 1979, p. 33–147.

¹³ A második ciklus összefoglalását lásd *Pukánszky*: i. m. (12), p. 149–218.

¹⁴ A Népszínház működését bővebben lásd *Nagy Ildikó*: A Népszínház. In: *Székely*: i. m. (8), p. 102–142.

¹⁵ *Gombos László*: Zenei élet a kiegyezés után (1867–1900). In: *Kettős kötődés*, i. m. (7).

¹⁶ Az Operaház történetéről lásd *Staud Géza* (szerk.): A Budapesti Operaház 100 éve. Zeneműkiadó, Budapest, 1984.

¹⁷ *Gombos*: i. m. (15).

¹⁸ *Vikárus László*: Új század, új nemzedék (1900–1918). In: *Kettős kötődés. Az Osztrák–Magyar Monarchia (1867–1918). Enciklopédia Humana Egyesület, Budapest, 2001. A különböző művészeti területek intézményesüléséről is érdemes néhány megállapítást rögzíteni, Bolvári-Takács Gábor a táncművészet-képzés intézményesüléséről írt monográfiájában a következőkre hívja fel a figyelmet (Bolvári-Takács 5 pontban foglalja össze a tanulságokat, ezekből szemezgetve, az általánosan is releváns pontok „... A művészképzés intézményesülési folyamata közvetlenül összefüggött az adott művészeti ág társadalmi elismertségének alakulásával. Magyarországon a zene-, a képző- és a színházművészet a 19. század második harmadától, az ipar-, a film- és artístaművészet a 20. század közepétől intézményesült...” Táncosok és iskolák. Fejezetek a hazai táncművelés 19–20. századi intézménytörténetéből. Gondolat Kiadó, Budapest, 2014, p. 9.*

¹⁹ *Vö. Sági Edit*: A színpadi művek szerzői joga. Patrocinium Kiadó, 2019, Budapest, p. 50–51.

²⁰ Lásd *Kálai Sándor*: A magyar (kelet-európai) médiakultúra első szakasza (1840–1920). In: *Kálai Sándor* (szerk.): Médiakultúra Közép-Kelet-Európában. Erdélyi Múzeum Egyesület, Kolozsvár, 2016, p. 25–38.

léséről beszélhetünk, főként a kiegyezést követő időszakban.²¹ Többek között útjára indult a magyar némafilmjátszás az 1890-es évek végén.²² De a tömegkultúra része még a sajtó – s mivel e dolgozatban főként sajtóanyagokra hivatkozunk, s ezek egy része a korszakban indult útjára –, nem hanyagolható el a magyar sajtótörténet összefoglalása sem.²³ Üzleti alapú sajtóról az 1880-as évektől beszélhetünk, megjelennek a kisméretű bulváros sajtótermékek is.²⁴ Soktényezős azonban az, hogy a nyelv által közvetett értékrendszer kikhez és hogyan jutott el, s ki tudtak-e alakulni egy-egy városban a különböző látványosságokon alapuló tömegkulturális gyakorlatok.²⁵

A virágzó színházi, irodalmi és zenei életből következik – leegyszerűsítve –, hogy a megnövekedett kereslet, lehetőségek miatt egyre több színpadi szerző – például író, zeneszerző, fordító stb. – tevékenykedett itthon is. Ugyanakkor a kezdetekkor még váratott magára az olyan jogi szabályozás, vagyis a megfelelő kereteket adó szellemi tulajdon-védelem,²⁶ mely

²¹ „Az új, tömegkulturális logika meggyökeresedése 1867 és a századforduló között gyorsul fel, a helyzetet azonban több faktor is bonyolítja [*Gyáni, Kövér*: (i. m. (6)]. Az egyik ilyen a többnyelvűség. Magyarország lényegében 1920-ban, a trianoni szerződések következtében lesz nyelviileg homogén ország. 1910-ben 18,3 millióan laktak az országban, amely nyelvi megoszlás tekintetében igencsak heterogén képet mutat: a lakosok 54,56%-a magyar anyanyelvű (szemben az 1880-as 46,65%-kal), 10,44%-a német, 10,68%-a szlovák, 16,18%-a román anyanyelvű, míg 2,55%-a rutén, 2,53%-a szerb, 1%-a horvát anyanyelvű – tehát a lakosság 45,44%-a nem magyar anyanyelvű (ez az arány 53,35% volt 1880-ban). A nyelvi asszimiláció 1867-től válik elsőrendű kérdéssé, s annak kudarca részben eleve kódolva volt.” *Kálai*: i. m. (20), p. 31–32.

²² *Vajdovich Györgyi*: Magyar filmtörténet a kezdetektől 1918-ig. In: Kettős kötet, i. m. (7).

²³ A polgári nyilvánosság születéséről (az 1865–1878 közötti időszakról), sajtótörténetről és az üzleti sajtó térhódításáról (az 1878 és 1918 közötti időszakról) szintén lásd *Buzinkay Géza*: Kis magyar sajtótörténet. Haza és Haladás Alapítvány, Budapest, 1993.

²⁴ *Kálai*: i. m. (20), p. 32; Specifikusan: *Lipták Dorottya*: A családi lapoktól a társasági lapokig: újságírók és újságolvasók a század végén. Budapesti Negyed, 5. évf. 2–3. sz., 1997.

²⁵ Erről lásd szintén *Kálai Sándor* irodalomtörténész, médiakutató munkájának erre vonatkozó bekezdését: „Ugyanakkor kérdés, hogy e kulturális logika nyelv által közvetített értékrendszere kikhez ért el, mennyire járult hozzá az egyéni emancipáció folyamataihoz, hogyan viszonyultak mindehhez a nyelvi-kulturális kisebbségek, s milyen alternatív értékrendszerek jelentek meg ugyanabban a nemzeti térben, hiszen egymásnak feszült a modernitás homogenizáló tendenciája, illetve a felekezeti-etnikai meghatározottság. A városiasodás folyamatainak vizsgálata további kérdésekhez vezethet. Magyarországon 1869-ben a népesség 13%-a lakik városokban, a dualizmus végén ez az arány 20%. A nagyvárosi kulturális gyakorlatok leginkább Budapesten lehettek elterjedtek (ahol nagy volt az aránya a magyarul beszélőknek). Vajon mennyire városiasak a vidéki városok? ...” *Kálai*: i. m. (20), p. 33. – ezek határozzák meg azt, hogy ki tud-e alakulni egy városban a tömegkulturális logika.

²⁶ A szellemi tulajdon-védelemről 2017-ben az SZTNH – közérthető stílusban fogalmazott – szöveget adott közre. A szellemi tulajdon-védelemről a következő (kezdő)bekezdést olvashatjuk. A dolgozat e tárgykörben íródott, azonban az elsődleges célközönsége nem csak a jogász végzettségű szakemberek, ezért is fontos a közérthető fogalmazás, mint ez az idézett szövegrészlet: „A szellemi tulajdon-védelem a polgári jog sajátos, sok szempontból önálló része. Különlegességét az adja, hogy nem valamiféle tárgyra, hordozóra terjed ki, hanem azt a szellemi értéket (és azon keresztül annak alkotóját) védi, amely az emberi alkotótevékenység folytán keletkezik, és amelynek ugyanakkor jelentős gazdasági értéke is lehet. A szellemi alkotások többsége szellemi kreativitás eredménye, mint látni fogjuk például forma, ábra, zenemű, vizuális alkotás.” *Legeza Dénes* (szerk.): Szerzői jog mindenkinek. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2017, p. 14.

védi a szerzőket az őket időnként anyagilag és erkölcsileg kizsákmányoló színházaktól, színházi vállalkozóktól; s a szerzőket is egymástól (például a többszerzős alkotások esetében). Ez utóbbi sajnos egyes alkotóknak szintén többször problémát jelentett.

2.2. A korabeli szerzői jogi helyzet áttekintése

„Az az egyesület, mely hivatva van a magyar szerzőket, vagyis mindazokat, akiket a magyar szerzői törvény jogokban részesít, megvédeni és a számtalan visszaélésekkel szemben biztosítani, nemsokára megalakul.”²⁷

Ahhoz, hogy kellőképpen átlássuk a korabeli színpadi szerzők helyzetét, s hogy értsük az alapítás mögötti motivációt, röviden szükséges átnézni a hazai szerzői jogi helyzetet²⁸ egészen az MSSE megalapításáig. Ez pedig azért is kardinális része e forrásfeltáró munkának, mert a működése alatt az egyesület többször felszólalt a hatályban lévő szerzői jogi törvény módosítása ellen vagy éppen mellett. A kutatás során körvonalazódott, hogy az egyesület működésében a legmarkánsabb pontot a mindenkori jogi környezet jelentette, többször alakíthatta a törvény tartalmát is úgy, hogy a törvényalkotó kérte az érdekvédelmi szervezet véleményét. A szerzői jogi előzményeket jelen esetben főként az 1884. évi XVI. tc.²⁹ – ehhez kapcsolódóan az ipartörvényről szóló 1872. évi VIII. tc.³⁰ és a kereskedelemről szóló 1875.

²⁷ Magyar szerzők egyesülete. Magyar Újság, 7. évf. 263. sz., 1898. szeptember 22.

²⁸ A szerzői jog fejlődéséről a teljesség igénye nélkül lásd pl. *Nótári Tamás: A magyar szerzői jog fejlődése.* Lectum, Szeged, 2010; *A szerzői jog kialakulásáról, fejlődéséről – nem csak magyar kontextusból* lásd *Senkei-Kis Zoltán: A szerzői jog kialakulása és fejlődése.* Első Század, 6. évf. 1. sz., 2007, p. 322–331; különböző szerzői jogi reformkísérleteket lásd *Nótári Tamás: Szerzői jogi reformkísérletek a 19. században és a 20. század első felében.* Jogelméleti Szemle, 2011, 3. sz., Letöltve: <http://jesz.ajk.elte.hu/notari47.html>.

²⁹ Letöltve: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=88400016.TV&txtreferer=A0400002.T>.

³⁰ Ezelőtt a kiegészítéshez kell szintén visszanyúlni, Horváth Attila összefoglalóját lásd *Horváth Attila: A szellemi alkotások jogának története, a szerzői jogi védelem alakulása, a jogalkotás kezdetei Magyarországon.* Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 11. évf. (121. évf.) 4. sz., 2016, p. 93–123.

évi XXXVII. tc. jelentette³¹, de kodifikációs törekvésekről már 1837-től beszélhetünk³² – megemlékezésével kellett kezdeni,³³ hiszen e törvény módosítását, fejlesztését szerették volna a magyar színpadi szerzők. Mezei Péter 2004-es írásában (A szerzői jog története a törvényi szabályozásig) kiemelte, hogy 1884-et megelőzően sok-sok tervezet csupán az írókra fókuszált, az írók érdekeinek aspektusából közelítették a szerzői jogi szabályozáshoz.³⁴ Tehát az első kérdés az, hogy milyen mozgásteret adott a szerzőknek az 1884-es törvény, valamint mit foglalt magába, mire tért ki részletekbe menően.

Valójában igencsak rögzös út vezetett az 1884-es szabályozásokhoz – a törvényjavaslat-írásnál Arany László nevét is meg kell említenünk: ... „a törvényjavaslatot először az igazságügyi bizottság Apáthy Istvánnal³⁵ ... együtt tárgyalta meg és dolgozta át. ... Pauler Tivadar ... igazságügy-miniszter írta az indoklást a törvényjavaslatához, s ennek befejezéséként azt nyomtatékosította, hogy az irodalmi műalkotásokat azért kell védeni, mert azok magyar termékek. A bizottság jelentése már a következő év elejére elkészült. A végső szöveget 1884-ben tárgyalta és fogadta el az Országgyűlés.”³⁶

³¹ Erről bővebben *Horváth*: i. m. (30), 109–110.

³² Erről Legeza Dénes is értekezett tanulmányában: „A XIX. század első felében gyakori volt a könyvek jogosulatlan kiadása, ezért Toldy Ferenc, aki kiadóként és szerzőként egyaránt maga is károsultja volt több ilyen utánnyomásnak, 1838-ban megjelent írásában kezdeményezte az írói tulajdon törvényi elismerését. Pár évvel később a Budapesti Szemlében már közel nyolcvan oldalon ismerteti az írói tulajdon természetét, a szerzői jogi szabályozás nemzetközi történetét, és fekteti le lényegében a szerzői jogi irodalom hazai alapját. ... Az 1844. évi javaslatok tartalmazzák mindazt, amit a korszak szerzői jogi felfogása kiforrott formában már megfogalmazott. A Kisfaludy-Társaság által összegyűjtött alapokra helyezett, Szemere által kidolgozott javaslat sok területen megelőzte korát, mint például az idézet mértékének meghatározása, a kereskedelmi forgalomból kikerült művek közkincsbe kerülése és felhasználása, az 50 éves védelmi idő vagy valamely mű címének átvétele. Az országgyűlés utolsó napjaiban a király észrevételeinek megvitatására már nem maradt idő, így a javaslatot az uralkodó végül nem szentesítette. Az 1847 őszi megnyílt utolsó rendi országgyűlés ismét foglalkozott az írói jogokkal. A Jászay Pál által készített törvényjavaslat tárgyalására, amelyet eddig nem sikerült fellelni, azonban nem került sor. ...” Legeza Dénes: A magyar szerzői jogi szakértő tevékenység történetének vázlata 1952-ig. In *Legeza Dénes* (szerk.): A szerzői jog gyakorlati kérdései. Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2015, p. 16–17. A teljes erre vonatkozó részt lásd p. 16–22.

³³ Nótári Tamás a színpadi művek, valamint a zeneművek szerzői jogi védelmének magyarországi fejlődéstörténetét járta körül tanulmányában. *Nótári Tamás: A színpadi művek és a zeneművek szerzői jogvédelmének fejlődéstörténete Magyarországon*. Jogelméleti Szemle, 13. évf. 4. sz., 2021, p. 1–15.

³⁴ „Akárcsak korszakalkotó írásaiban Toldy, a Kisfaludy-társaság is első tervezetének elkészítésekor (1844) kizárólag az írói rétegre gondolt.” *Mezei Péter: A szerzői jog története a törvényi szabályozásig* (1884: XVI. tc.). *Jogelméleti Szemle*, 4. évf. 3. sz., 2004.

³⁵ *Apáthy István* akadémiai székfoglalóját írta e törvényből: A szerzői jogról szóló törvény (1884. XVI. t. cz.) méltatása jogi és gazdasági szempontból. *Apáthy István: A szerzői jogról szóló törvény* (1884. XVI. t. cz.) méltatása jogi és gazdasági szempontból: https://dlib.ogyk.hu/view/action/nmets.do?DOCCHOICE=1655865.xml&dvs=1615675741648~364&locale=hu_HU&search_terms=&adjacency=&VIEWER_URL=/view/action/nmets.do?&DELIVERY_RULE_ID=4&divType=&usePid1=true&usePid2=true.

³⁶ *Horváth*: i. m. (30), p. 112.

Az 1884. évi XVI. tc. hét fejezetre tagolódik, a színpadi szerzőket elsősorban az első három fejezetben foglaltak érintették. „A szóban forgó törvény a jelenleg hatályoshoz képest még egészen más rendszer szerint épült fel, hiszen a jogszabályban nem találunk általános részt, minden szerzői műre vonatkozó általános rendelkezést”³⁷ – emelte ki *Sápi Edit*.³⁸ Például az I. fejezet az alábbi kategóriákat foglalta magába: 1. A szerző kizárólagos joga került előtérbe, 2. A szerzői jog tartama, 3. Büntetések, 4. Eljárás, 5. Elévülés, valamint 6. Beiktatás.³⁹

Eközben a nemzetközi színtéren 1886-ban jött létre az első nemzetközi szerződés, mely kifejezetten az irodalmi és a művészeti alkotások védelme céljából kötött. A szóban forgó szerződés a Berni Unió Egyszemély (BUE). „A BUE-t időközben – természetesen – többször is módosították, illetve kiegészítették (1896: Párizs, 1908: Berlin, 1914: Bern, 1928: Róma, 1948: Brüsszel, 1967: Stockholm, 1971: Párizs). A módosítások és kiegészítések a jogi védelmet alkalmassá tették a bekövetkezett technikai és társadalmi változások követelményeinek kielégítésére, és ezért a szerzői alkotások új formáit és a felhasználás új módját is a jogi oltalom körébe vonták.”⁴⁰

2.3. A megalakulásig vezető út: 1898–1904

A sajtóanyagokat felkutatva, majd rendszerezve kitűnik, hogy a magyar színpadi szerzőkben az érdekvédelmi szervezet létrehozásának gondolata már 1898-ban megfogalmazódott, egyre sürgetőbbnek látták a hazai színpadi szerzői jogok fejlesztését, korszerűsítését. Ezt követően azonban az irodalmi-színházi-zenei élet meghatározó alakjai megannyi tárgyalás után mégsem tudták érvényesíteni akaratukat. Az alapítás évéig, azaz 1904-ig pedig az aktivitásuk egyrészt meglehetősen hullámozó volt, másrészt az alapszabályzat tartalmát illetően is eltérő álláspontokkal találkozhatunk.

Az 1898-as esztendő elején a *Budapesti Napló* volt az a sajtóorgánus, mely elsőként az érdekvédelmi szervezet alakulásáról hírt adott, erre a mozzanatra utal vissza 1898. február 25-én publikált cikkében, mely *eszmeként* hivatkozik a tervezetre: „A *Budapesti Napló* volt az, amely megpendítette a magyar színpadi szerzők egyesülésének eszméjét. Ebben az irodalmi és színházi szempontból fontos ügyben most megtörtént az első lépés, amelynek remélhetőleg meg is lesz az az üdvös eredménye, hogy a Magyar Szerzők Egyesülete meg fog végre alakulni.”⁴¹ A lap egyértelműen fogalmazott, az egyesület tudósításuk szerint már a szóban forgó esztendőben megalakulhatott volna. Olyannyira komoly volt a szerzők aktivitása, hogy alakulólést hívtak össze írók, zeneszerzők, fordítók stb. részére, az erről szóló

³⁷ *Sápi*: i. m. (19), p. 54.

³⁸ Kifejezetten a színművek jogi oltalmáról az 1884. évi XVI. tc. tükrében lásd *Sápi*: i. m. (19), p. 54–57.

³⁹ 1884. évi XVI. tc.

⁴⁰ *Mádl Ferenc, Vékás Lajos*: Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2014.

⁴¹ Magyar Szerzők Egyesülete. *Budapesti Napló*, 3. évf. 56. sz., 1898. február 25., p. 8.

felhívást pedig az újság szintén közzétette, ezzel is segítve, hogy minél nagyobb nyilvánosságot kapjon a hazai szerzők jogi helyzete és az *eszme*: „... Az alakulóban lévő Magyar Szerzők Egyesülete vasárnap délután 3 órakor tartja az Otthon írói és hírlapírói körhelyiségeiben előkészítő értekezését. Felkéri mindazokat, akik az alakulási ívet aláírták, vagy akik mint színpadi szerzők, zeneszerzők, vagy fordítók igényt tarthatnak az egyesületi tagságra, hogy az értekezleten teljes számban jelenjenek meg.”⁴² Az ebben a cikkben megjelölt vasárnap február 28-a volt, s még az aznapi sajtóban megjelent az értekezleti beszámoló ugyanazon újság hasábjain.⁴³ Négy fontosabb információ mentén szólhatunk e cikkről:

1. Milyen érdeklődés övezte az értekezletet? „A Magyar Szerzők Egyesületének megalakítása érdekében ma délután az Otthonban előkészítő értekezlet volt, amelyen nagy számban jelentek meg az érdeklődők.”⁴⁴
2. Milyen struktúrája volt (elnöklet, a bizottság és annak tagjai)? „Márkus József ismertette az egyesület céljait, mire az alapszabályok tervezetének kidolgozására Berczik Árpád elnöklete alatt hattagú bizottságot küldtek ki, amelynek tagjai lettek Márkus József, dr. Rothauser Miksa, dr. Szalai Emil, dr. Radó Antal, Rákosi Viktor és Heltai Jenő.”⁴⁵ A bizottság tagjai a magyar színházi-irodalmi élet meghatározó személyei voltak. Berczik Árpád (1842–1919) – aki egyébként 1903-ban sikeresen kezdett újra szervezkedni, s 1904-re többedmagával megvalósította az *eszmét* – jogász végzettségű novellista, színműíró, 1887-től miniszteri tanácsosként tevékenykedett, emellett a 1873-tól a Kisfaludy Társaság tagja volt.⁴⁶ A bizottsági tagok közül Szalai Emil (1874–1944) az, aki kifejezetten a szerzői jogokkal foglalkozott – a dolgozatban többször előkerül majd a neve –, részt vett a szerzői jogi törvény előkészítésében, emellett jogtanácsosa volt az MSSE-nek, a Budapesti Színigazgatók Szövetségének és a Filharmónia Társaságnak.⁴⁷ Radó Antal (1862–1944) költőként és műfordítóként tevékenykedett, 1891-ben az egyik alapítója volt a már többször szóba került Otthon – Írók és Hírlapírók Körének.⁴⁸ Természetesen az Otthon helyiséggel (klubhelyiséggel) segítette az *eszmét*. Rákosi Viktor (1860–1923) pedig író, újságíró, aki szintén tagja volt a Kisfaludy Társaságnak, s a Petőfi Társaságnak is.⁴⁹ Heltai Jenő (1871–1957) jogi végzettséggel

⁴² I. m. (41).

⁴³ Magyar Szerzők Egyesülete. Budapesti Napló, 3. évf. 59. sz., 1898. február 28., p. 6.

⁴⁴ I. m. (43).

⁴⁵ I. m. (43).

⁴⁶ Kenyeres Ágnes (főszerk.): „Berczik Árpád” in: Magyar életrajzi lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967, p. 185–186.

⁴⁷ Kenyeres Ágnes (főszerk.): „Herczeg Ferenc” in Magyar életrajzi lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. Letöltve: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC05727/06236.htm>.

⁴⁸ Szinnyei 1891–1914; „1891-ben jött létre az Otthon nevet viselő Írók és Hírlapírók Köre, mely az érdekvédelem és a segélyezés helyett az újságírók klubéletének biztosított keretet.” *Szénási Zoltán*: Reprezentáció és karitás. Bevezető gondolatok a Budapesti Újságírók Egyesület Almanachjának sorozatkiadásához. In: A Budapesti Újságírók Almanachja 1909. Argumentum Kiadó – OSZK, Budapest, 2016, p. 3–16.

⁴⁹ *Székely György* (főszerk.): Magyar színházművészeti lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994.

rendelkező író, újságíró, színházigazgató,⁵⁰ aki vezető tisztséget is betöltött az MSSE-ben s más érdekvédelmi szervezetekben, például a Magyar Szövegírók, Zeneszerzők és Zeneműkiadók Szövetkezetében (MARS).

3. Jövőbeli célok, feladatok: „A bizottság beszerzi az angol, francia és német szerzői egyesületek alapszabályait és ezek, valamint a magyar szerzői törvény alapján fogja a tervezetet kidolgozni.”⁵¹ Egyébként a külföldi szerzői egyesületek helyzetéről is olykor-olykor említést tettek a lapok, 1898 áprilisában szintén a *Budapesti Napló* szólt a német színpadi szerzők egyesületéről, s ennek apropóján említést tett a magyarról is: „A német színpadi szerzők egyesülete e hónap tizenötödikén Lipcsében ülést tartott, amelyben kimondták, hogy a német zeneszerzők műveinek tulajdonjogát is meg fogják ezután védeni. Megemlítjük ezúttal, hogy a Magyar Szerzők Egyesületének alapszabályai is már készülöben vannak s az előkészítő bizottság legközelebb össze fogja hívni az egyesület alakuló közgyűlését.”⁵²
4. A következő értekezlet időpontja: „Az alakuló közgyűlést az értekezlet március 27-re hívja össze.”⁵³ Az előbb idézett (német színpadi szerzői hírből) április 22-ei forrásból kitűnik, hogy a márciusi alakuló közgyűlés nem valósult meg, hiszen még abban is csak tervezetként utaltak a megalakulásra. Ugyanakkor márciusban még más sajtóorgánumok is közölték az előbbi információkat, kiemelték, hogy külföldi példára történt az elhatározás: „A magyar színdarabírók és fordítók elhatározták, hogy külföldi példára, érdekeik megóvása végett egyesületet alakítanak. Az egyesület megalakulása érdekében ma az Otthonban értekezlet volt, melyen az alapszabályok tervezetének kidolgozására Berczik Árpád elnöklete alatt hattagú bizottságot küldtek ki ...”⁵⁴

A szervezkedés, az alakulás lendülete azonban lassacskán alábbhagyott, ugyanakkor a szerzők helyzete korántsem javult, sőt újabb és újabb problémák kerültek a felszínre, vagyis a szélesebb nyilvánosság elé. A színpadi szerzők – különösen a színdarabírók – méltánytalan díjazása a Nemzeti Színházban 1898 júniusában – június 14-én és június 21-én, majd szeptember 27-én – egy *Ripp*. néven szignózott tárcasorozatban tematizálódott a *Magyar Újságban*. Ezekben a tárcákban az egyesület egyértelműen negatív kontextusban tűnt fel. A szerző az első tárcában úgy tett említést az egyesületről, hogy elsősorban a darabok csökkenő irodalmi-esztétikai minőségére szeretne volna felhívni a figyelmet. Ugyanakkor e hibát nem az íróktól eredeztette, hanem a színházi finanszírozási struktúra következményeként szólt a kialakult állapotról: „A hiba tehát, nem gondolnók (sic!), hogy az írókban volna: hanem igenis a színházakban és első sorban a Nemzeti Színházban. Nem első ízben törté-

⁵⁰ Székely: i. m. (49).

⁵¹ Magyar Szerzők Egyesülete. *Budapesti Napló*, 3. évf. 59. sz., 1898. február 28., p. 6.

⁵² Német szerzők egyesülete. *Budapesti Napló*, 3. évf. 111. sz., 1898. április 22., p. 8.

⁵³ I. m. (51).

⁵⁴ Magyar Szerzők Egyesülete. *Pesti Napló*, 49. évf. 60. sz., 1898. március 1., p. 15., Egy májusi híradás – bécsi példával: (A szerzők egyesülete). *Pesti Hírlap*, 20. évf. 130. sz., 1898. május 11., p. 7.

nik, hogy íme szóvá tesszük azt az anyagi méltánylást, amelyben az ország első műintézete az íróit részesíti; de nem is utoljára.”⁵⁵ Vagyis egy vissza-visszatérő problémának a hátterét boncolgatta, mely az írók anyagi-erkölcsi, jogi megbecsülésére irányult: „Erős a meggyőződésünk, hogy a színház e téren mögötte marad a méltányosság és az igazság követelményeinek. Elhitette magával, hogy jövedelmezőség dolgában a színműírás még a mostani rendszer mellett is a legelőnyösebb az íróra nézve és ezért semmiféle hajlandóságot se mutat arra, hogy a szerzőt tisztességesebben dotálja, mint tette ezt harminc esztendővel ezelőtt.”⁵⁶ A színészi és írói jutalékokat állította szembe a következőképpen: „Míg a színész fizetése ez idő alatt megötszöröződött: az író jutaléka maradt változatlanul annyi, amennyi annak előtte volt.”⁵⁷ A színházi struktúra átalakulására – lásd fentebb a kulturális-színházi kontextust – szintén reflektált, bizakodva tekintett a jövőbe, s pozitívan értékelte az egyesület létrejöttét: „Megalakult azonban, úgy tudom, a Magyar Szerzők Egyesülete, amely talán hajlandó lesz cselekedni valamit a saját érdekében, annnyival is inkább, mert ez a színházak érdeke is. Tegyük érdemessé a darabírást azok számára is, akik tudnak darabot írni.”⁵⁸ A tárcsa folytatásában, mely június 21-én látott napvilágot, az egyesület már más kontextusban tűnt fel. „A múlt alkalommal megemlítettem, hogy a Magyar Szerzők Egyesülete (amely, úgy hallottam, hogy van, de úgy látom, hogy nincs) talán tehetne valamit a saját érdekeinek figyelembevételében: a Nemzeti Színház káprázatos kimutatása után igazán nem merném megújítani azt az elhamarkodott indítványt. A Magyar Szerzők Egyesülete csinálja azt, a mit csinált eddig: ne csináljon semmit”⁵⁹ – utalt a viszontagságos, elhúzódozó megalakulásra és arra, hogy valójában az érdekképviselő még nem működik, a (leendő) egyesületi tagok tétlenségét emelte ki. Rendkívül pesszimistán zárta gondolatmenetét, mint írta: „Ha harminc vagy negyven esztendő óta a Nemzeti színház rá nem jött, hogy míg a művészek fizetése megtízszereződött, talán helyes dolog volna az írók is tisztességesebb méltánylásban részesíteni, ha ott tartunk ma, hogy a Nemzeti színház együttvéve huszonnégy hazai szerzőnek se fizet annyit évente, mint amennyi fizetése az intézet valamelyik elsőrendű tagjának van, igazán kár minden ’akcióért.”⁶⁰ Ezt követően egy szeptember 22-ei írásban ismét előkerült az MSSE, *Ripp* kérte a tagokat, ha megalakulnak, elsőként a magyar írók e sürgető ügyét oldják meg: „... kezdje meg a munkásságot azzal, hogy eszközölgjön ki a magyar szerzők munkássága számára több méltányosságot. Döntse meg azt a kalmárszellemet, amely a színházakat ebben a dologban irányítja és törje meg a sajtó közömbösségét. Legyen rajta, hogy érdemes legyen darabot írni az íróknak is. Nem pusztán anyagi kérdés ez. A halha-

⁵⁵ A színházi hét. Magyar Újság, 7. évf. 163. sz., 1898. június 14., p. 1.

⁵⁶ I. m. (55).

⁵⁷ I. m. (55).

⁵⁸ I. m. (55).

⁵⁹ A színházi hét. Magyar Újság, 7. évf. 170. sz., 1898. június 21., p. 1.

⁶⁰ I. m. (59).

tatlanságnak nem az éhenhalás az útja és az íróknak nincs okuk röstellkedni, ha becsületes munkájukért becsületes díjazást kívánnak.”⁶¹

Azonban a többször emlegetett 1898. évi márciusi alapító közgyűlés mégsem érte el a célját, s ezt követően 1898 augusztusában került újra napirendre e téma, először szintén a *Budapesti Napló*ban.⁶² 1898. augusztus 12-én azt a hírt közölte, hogy szeptemberben fog megalakulni az MSSE.⁶³ Ezenfelül dr. Szalai Emil – aki ügyvéd, jogtanácsos is volt – kulcs-szerepet játszott mind az előkészületekben, mind pedig – majd láthatjuk – az egyesületi működésben: „... Az előkészítő-bizottság dr. Szalai Emilt, az Echegeray-darabok jeles fordítóját bízta meg az alapszabály-tervezet kidolgozásával, s ezzel a munkával dr. Szalai, mint értesülünk, már legközelebb elkészül. A tervezet minden valószínűség szerint még ebben a hónapban az előkészítő-bizottság kezében lesz s erre nyomban összehívták az alakuló közgyűlést.”⁶⁴ Igencsak részletes cikk jelent meg az augusztus 13-ai *Magyar Polgárban* (kolozsvári lap), mely az előzmények felfejtésével kezdődött,⁶⁵ továbbá közölték azt is, hogy az elkészült alapszabály-tervezetet a szerzők hamarosan a belügyminiszter elé fogják terjeszteni. Az érdekvédelmi feladatokról, célokról ez az írás már szintén jóval többet közölt: a tervezet alapján elsősorban a színpadi írók és fordítók – és a színigazgatók (itt főként a külföldi szerződéseknél) – érdekeit szerették volna védeni, de kiterjesztették volna mindezt azokra a színpadi szerzőkre, akiknek a magyar és a külföldi szerződési törvény jogokat biztosított.⁶⁶

Pár héttel később azonban még mindig csak tervszinten emlegethették az MSSE-t, azonban a sajtó munkatársai szeptember 9-én, 10-én úgy értesültek, hogy 1. ki fogják nyomtatni az alapszabály-tervezetet; 2. majd kiosztják az egyesületté tömörülni kívánó szerzők között tanulmányozásra; 3. össze fogják hívni az előkészítő bizottságot és megvitatják a tervezetet.⁶⁷ Az 1898. évi, Szalai által jegyzett egyesületi alapszabályzat-tervezetet⁶⁸ elsőként a *Magyar Újság* adta közre, „az az egyesület, mely hivatva van a magyar szerzőket, vagyis mindazokat, akiket a magyar szerzői törvény jogokban részesít, megvédeni és a számtalan

⁶¹ A színházi hét. *Magyar Újság*, 7. évf. 268. sz., 1898. szeptember 27., p. 2.

⁶² *Magyar Szerzők Egyesülete*. *Budapesti Napló*, 3. évf. 222. sz., 1898. augusztus 12., p. 8.

⁶³ Ugyanezt lásd még: *Magyar Szerzők Egyesülete*. *Budapesti Napló*, 3. évf. 248. sz., 1898. szeptember 9., p. 5.

⁶⁴ I. m. (61).

⁶⁵ „A magyar szerzőknek rég óhajtott egyesülete, melynek előkészítő-bizottságát áprilisban küldte ki egy szervező-gyűlés, a közel jövőben megalakul.” *Magyar szerzők egyesülete*. *Magyar Polgár*, 21. évf. 115. sz., 1898. augusztus 13., p. 6.

⁶⁶ I. m. (65).

⁶⁷ I. m. (63); (*Magyar Szerzők Egyesülete*). *Magyarország*, 5. évf. 240. sz., 1898. szeptember 10., p. 11.

⁶⁸ „Eddigélé (sic!) az íróknak és művészeknek csak kegyes óhajtása volt egy ilyen egyesület megteremtése, most már van kilátására, hogy az egyesület nemsokára meg is kezdheti működését. A *Magyar Szerzők Egyesületét* a megvalósulás stádiumába juttatta az az alapszabály-tervezet, melyet az előkészítő bizottság megbízásából Szalai Emil dr. készített, s melynek fontosabb szakaszait a következőkben ismertetjük.” *Magyar szerzők egyesülete*. *Magyar Újság*, 7. évf. 263. sz., 1898. szeptember 22. (Szalai művei többek között: *Szalai Emil: A magyar szerzői jog*. *Jogállam: Jog- és Államtudományi Szemle*, 1922, 5. sz.; *Szalai Emil: A szerzői jog a békeszerződésben*. *Jogtudományi Közlöny*, 56. évf. 6. sz.; *Szalai Emil* Előadóművész, gramofonlemez, rádió: szerzői jogi tanulmány. Dante, Budapest, 1935).

visszaélésekkel szemben biztosítani, nemsokára megalakul⁶⁹ kezdőmondatlal vezette fel az újságíró a témát.

A céloknál egyértelműen a jogvédelem biztosítását helyezték első helyre: „A magyar szerzőket a magyar szerzői jog és az érvényes nemzetközi szerződések alapján bíróságon kívül védelemben részesíteni és a szerzői jogok bírói érvényesítése iránt intézkedni s ilyenmű intézkedéseket támogatni.”⁷⁰ Emellett intézményeket szerettek volna létesíteni, és „... erkölcsi testületté összefoglalni mindazokat, akiknek a magyar szerzői jogvédelmet és jogokat biztosít, a magyar szerzőket egyenként és közösen érdeklő ügyekben eljárni, a magyar szerzőket jogaiknak mennél kedvezőbb érvényesítésére buzdítani, s e jogok hasznosítása körül erkölcsileg és anyagilag támogatni, s e tekintetben a szerzőket tanáccsal ellátni.”⁷¹ A másik célkitűzésük e tervezetben a különböző mozgalmak indítása, mely a magyar szerzői jog fejlesztésére irányultak – Szalai egyébként több munkát is jegyez a magyar szerzői jogról.

Az egyesületi székhelyre és a felépítésre, mindennapi működésre szintén kitért a szóban forgó 1898-as tervezet: „E célok elérésére az egyesület irodát szervez, s gondoskodik annak olyan szervezéséről és felszereléséről, hogy annak révén a tagok és általában a magyar szerzők a maguk jogait hasznosíthassák, ellenőrizhessék és megvédhessék; összeköttetést tart fenn mindazon tényezőkkel, melyekkel a tagoknak és általában a magyar szerzőknek érdekei össze vannak fűzve.”⁷² A leendő egyesület tagjait három csoportra osztották fel a szerzők: tiszteletiek, alapítók, valamint vendégek. A terv tartalmazta a választmány által megadott rendes tagság előnyeit, a rendes tagokra vonatkozó jogvédelmet, s részletesen kitért a rendes tagok halálát követő jogutódokra is – ők szintén megválaszthatók rendes taggá. Azonban ha nem egyesületi tagként gyakorolta valaki a szerzői jogokat, hanem mint jogutód, volt lehetősége akár csoportos formában tagfelvételt kérelmezni. Ugyanakkor ezzel a fajta egyesületi tagsággal például szavazási jog sem járt.⁷³

A működést, az iroda üzemeltetését – az Otthonban – elsősorban a tagsági díjak tudták volna lehetővé tenni, az alapszabály-tervezetben az évenkénti tagdíjat 8 koronában állapították meg, melyet félévenként előre kellett volna megfizetni. Ezenfelül a belső működés alapjait határozta meg dr. Szalai – közgyűlés által alakított választmány –, majd a tisztviselőkar összetételét: „... egy elnök, két alelnök, egy főtitkár, egy titkár, egy pénztáros, egy el-

⁶⁹ I. m. (68).

⁷⁰ I. m. (68).

⁷¹ I. m. (68).

⁷² I. m. (68).

⁷³ „Rendes tag lehet mindenki, akinek számára a magyar szerzői törvény jogokat biztosít, s aki a választmány által rendes tagul felvétetik. Rendes taggá szerzők örökösei, engedményesei es bármiféle más jogutódjai vagy ezek csoportjai is megválaszthatók, de ha ugyanazon alapon több személy együtt kíván tag gyanánt felvétetni, tartoznak felvételi kérelmükben kijelölni azt a közülük való vagy harmadik személyt, aki a rendes tagsággal járó jogokat érvényesíteni fogja és azokban eljár. Az ilyen jogutód tagok vagy azok csoportjainak képviselői sem szavazási, sem vitatkozási joggal nem bírnak, s nem választhatók.” I. m. (68).

lenőr, egy ügyész, három számvizsgáló, egy könyvtáros ...”⁷⁴, s végül a választmányi ülésekre vonatkozó szabályokat: „... A választmányi üléseken – a tisztikart is beleértve – legalább hét tag jelenléte szükséges. A választmány bizottságokat küldhet ki a saját kebeléből, de egy Színdarabok bizottságát mindenestre ki tartozik küldeni.”⁷⁵ Tervben volt, hogy a szakterületenként eltérő igényekhez igazodva különböző bizottságokat szerveznek meg: „... A bizottságokba magának a bizottságnak határozatára nem választmányi tagok is belevonhatók, mint előadó és tanácskozó bizottsági tagok, de ezek szavazattal nem bírnak. ... A bizottságok a maguk hatáskörében önállóan határoznak és intézkednek. Szervezetüket és működési módjukat, összhangban az egyesület alapszabályaival, ők maguk állapítják meg.”⁷⁶ A következő ülést szeptember 25-re tűzték ki a szervezkedő színpadi szerzők – „az előkészítő bizottság vasárnap, e hó 25-én, tárgyalja majd a tervezetet és november hóban az egyesület már működni fog”⁷⁷ –, s azt tervezték, hogy 1898 novemberében megkezdik a működést.⁷⁸

A *Pesti Napló* szeptember 22-én⁷⁹ poétikus, pozitív hangnemű írásban emlékeztette az olvasókat a magyar írók kiszolgáltatottságára, a nem megfelelő szerzői jogi védelemre, amikor a magyar „irodalomiparról” próbált valós képet festeni: „Nálunk az irodalom mind- eddig amolyan szabad ipar volt, amelynek kebelében a tisztességes írók békén megfértek a literatúra kalózaival s állandóan ki voltak téve annak, hogy munkájukat a legelső jött-ment egyszerűen áthódítja tőlük a maga számára.”⁸⁰

A fentebbi alfejezetekben kutatók írásaiból szemezgetve kaptunk rálátást az 1884. évi XVI. tc. hatálybalépése előtti szerzői jogi helyzetre. Ugyanakkor némileg sikerülhet jobban belehelyezkedni a korabeli színpadi szerzők helyzetébe, ha egy zsrnaliszta köznyelvi megfogalmazását is olvashatjuk: „Ha az éhező ember zsemlyét lopott, azt becsukták, de ha valaki egy novellát, vagy színművet – egy-egy kiváló elme leggeniálisabb munkáját – a maga lobogója alatt bocsátotta az irodalmi piacra, azzal sem a jogász, sem a bíró nem törődött.”⁸¹

⁷⁴ I. m. (68). Bővebben: „39. §. ... Az egyesület tisztviselőit viszonylagos szótöbbséggel a közgyűlés választja a titkár kivételével, akit a választmány választ. Az egyesület tisztikara díjazásban nem részesül, kivéve a titkárt, kinek fizetését a választmány állapítja meg. Az egyesület tisztviselője nem lehet, aki valamely színház vállalkozója, igazgatója vagy rendezője. Az egyesület tisztviselője csak oly rendes vagy a rendes tagok jogaival felruházott alapító tag lehet, akinek állandó lakása Budapest[en van]. A választmány – a tisztikarral egyetemben – vezeti az egyesületet és az egész választmány egyetemlegesen felelős a közgyűlésnek határozatairól. Az alapszabályok értelmében tanácskozik és határoz az egyesület ügyei felett, ellenőrzi a tisztviselők működését.” Magyar szerzők egyesülete.

⁷⁵ I. m. (68).

⁷⁶ I. m. (68).

⁷⁷ „Szerzők egyesülete...” *Pesti Hírlap*, 20. évf. 262. sz., 1898. szeptember 22., p. 7.

⁷⁸ I. m. (77). A megalakulástervezet hírért lásd még *Magyar Szerzők Egyesülete*. *Budapesti Napló*, 3. évf. 262. sz., 1898. szeptember 22., p. 8.

⁷⁹ *Magyar Szerzők Egyesülete*. *Pesti Napló*, 49. évf. 262. sz., 1898. szeptember 22., p. 9.

⁸⁰ I. m. (79).

⁸¹ I. m. (79).

Majd ezt követően kritikával illette az 1884. évi XVI. törvénycikket, a hiányokra hívta fel a figyelmet, s ő is az érdekvédelmi egyesület megszervezésében látta a jövőt, a megoldást: „Most már megvan a szerzői törvény, de hogy ez se védi kellőképp az írók érdekeit, azzal ma már mindannyian tisztában vagyunk. A külső országok auktorjai rég belátták, hogy amire az egyes író képtelen, azt könnyű szerrel megvalósíthatja egy olyan testület, amely az írók elitjéből alakult.”⁸² Várta az alakulást, reményét fejezte ki a valódi érdekvédelem megszervezésére, mikor az elkészült alapszabály-tervezetről beszélt: „... Mindennek most még teoretikus íze van, de hogy a gyakorlatban mily sokat ér az egyesülés, azt remélhetőleg nemsokára meglátjuk. A szerzők elvégre tartoznak azzal a saját tehetségüknek, hogy produktumaikat legalább is úgy megbecsülik, mint a géplakatosok és a csontesztergályosok.”⁸³

„A Magyar Szerzők Egyesületének megalakítása érdekében kiküldött, előkészítő bizottság tagjai, értesülésünk szerint, a jövő vasárnap fognak összegyűlni, hogy a kinyomtatott alapszabály-tervezet fölött tanácskozzanak. Az előkészítő bizottság tagjai: Berczik Árpád elnök, Márkus József alelnök, Rákosi Viktor, Butkai György, Heltai Jenő és dr. Szalai Emil.”⁸⁴ Az említett következő, már októberre eső ülés megtörtént, melyről egy 1898. október 2-ai *Pesti Napló*-cikk tett említést.⁸⁵

Az 1898-as sajtócikkekről összességében elmondható, hogy többségében – a *Ripp*. nevezetű tárcaíró kivételével – pozitívan vélekedtek a tervezetről, s sürgették az egyesület megalakulását. Az 1898. évi októberi sajtócikket követően azonban egy időre lekerült a napirendről a szerzők érdekképviseletének szervezése, majd 1899. január végén, de főként februárban még mindig csak *eszmeként* lehetett beszélni az egyesületről, viszont eközben a korabeli nemzetközi szerzői joggal kapcsolatos híreket folyamatosan publikálta a sajtó.⁸⁶ S a szerzők időnként értekezletet tartottak, különböző érdekeltek találkoztak a szóban forgó ügyben,⁸⁷ hogy előbbre vigyék a színpadi szerzők érdekképviseletének megszervezését. Az *eszme* sikerességét elsősorban a neves színpadi szerzők elköteleződésében látták, a *Budapesti Napló* 1899. február 17-ei cikkéből is ez tűnt ki elsősorban: „A Magyar Szerzők Egyesületének régóta kísértő, de megvalósulni nem tudó eszméje ma délután ismét értekezlet tárgya volt. ... az értekezleten megjelentek, első sorban azt konstatálhatták, hogy éppen azok nem ér-

⁸² I. m. (79).

⁸³ I. m. (79).

⁸⁴ Magyar Szerzők Egyesülete. Budapesti Napló, 3. évf. 266. sz., 1898. szeptember 27., p. 8.

⁸⁵ A Magyar Szerzők Egyesülete előkészítő bizottságának ülése. Pesti Napló, 49. évf. 272. sz., 1898. október 2., p. 7.

⁸⁶ „A francia könyvkereskedők egyletének választmánya megbízta annak idejében a kiadók bizottságát, hogy a könyvkiadók II. kongresszusa alkalmával (Brüsszel, 1897.), mely azzal volt megbízva, hogy szervezzen minden államban bizottságokat, melyek a szerző és kiadó viszonyára vonatkozó szokásjogi Codex elemeit tanulmányozni legyenek hivatva, dolgozzon ki egy szabályzatot, melybe felveendőkné volnának a szerzők és kiadók érdekeit védő lényegesebb pontozatok.” Emlékeztető szabályok, Ranschburg Viktor fordítása. A szerző és kiadó közti viszony. Corvina, 22. évf. 3. sz., 1899. január 30., p. 12–14.

⁸⁷ Magyar szerzők és zeneműkiadók értekezlete. Budapesti Napló, 4. évf. 48. sz., 1899. február 17., p. 8–9.

deklódnak az eszme iránt, akik megvalósítása érdekében a legtöbbet tehetnek: a magyar színpad neves szerzői.”⁸⁸ Tárgyalásokat folytattak a zeneműkiadókkal – bár tudjuk, hogy az efféle társulat, szervezet majd 1907-ben, a Magyar Színpadi Szerzők Egyesületén kívül tud valójában megvalósulni (erről lásd az első működési szakasz bevezető részét) –, de már itt is felmerült e kérdés, azonban támogatás hiányában – „A felvetett eszme nem igen talált visszhangra.”⁸⁹ – ezt akkor elvetették.

„A mai értekezleten új volt az, hogy a zeneműkiadók egy embere is megjelent, aki előadta, hogy az egyesület úgy lenne legkönnyebben megteremthető, ha a színpadi szerzők összefognának a zeneműkiadókkal, akik hajlandók saját érdekeik megvédése céljából az egyesületbe belépni. Ebben az esetben külföldi (zárójel közt megjegyezzük: különösen bécsi) zeneműkiadók is belépnének az egyesületbe. A felvetett eszme nem igen talált visszhangra.”⁹⁰ Azonban megint elhatározták, hogy az újabb alapszabály-tervezetet a bizottság elé fogják terjeszteni.⁹¹

1899-ben még egy konkrét eset kapcsán került ismét napirendre az MSSE, melynek központi kérdése volt az, hogy kié valójában egy adott darab joga, a Nemzeti Színházé vagy a Vígszínházé: az előbbi egy színházi ügynökségtől vette meg a darab jogát, míg az utóbbi magától a szerzőtől. A probléma, mely ellen a színpadi szerzők egyesületbe tömörülve szintén fel szerettek volna lépni, a különböző színházi ügynökségek hatáskörével volt kapcsolatos: „Az utóbbi években a színházi irodalom erősen föllendült Magyarországon, a színházak konkurens versengései felverték a darabok árát s ebből csak a színházi ügynökségeknek, a közvetítőknek volt hasznuk. Elérkezett végre az ideje, hogy a magyar színpadok vonják ki magukat az ügynökségek hatásköréből s lépjenek egyenes összeköttetésbe a külföldi nagy színpadokkal s a külföldi szerzőkkel.”⁹² A szerző is úgy gondolta, hogy erre a problémára majd az MSSE adhat választ, nekik kellene ezzel behatóbban foglalkozni: „... S aktuális lett ezzel a kérdéssel a Magyar Szerzők Egyesülete is, melynek már alakuló gyűlése is volt, de azóta, még másfél év múlva sem alakult meg. A mi színházi ügynökségeink, tehát a külföldiek fiókjai, élnek is az alkalommal, s minden magyar művet nevelésesen csekély áron szereznek meg abban a hitben, hogy nélkülük boldogulni nem lehet.”⁹³

⁸⁸ I. m. (87).

⁸⁹ I. m. (87).

⁹⁰ Egy másik forrásban a jövőre tekintve is találkozhatunk információval: „Végre abban történt megállapodás, hogy a legközelebbi időre újabb értekezletet hívnak össze a zeneműkiadók kihagyásával.” Magyar szerzők és zeneműkiadók értekezlete. Corvina, 22. évf. 5. sz., 1899. február 20., p. 22.

⁹¹ „Ügy értesülünk, hogy ezt az alapszabály-tervezetet az ebben a tárgyban kiküldött bizottság elébe fogják terjeszteni, amelynek elnökévé annak idejében, tudvalevőleg, Berczik Árpádot választották meg. Nem tagadjuk, hogy mi ehhez az utóbbi mozgalomhoz nagyobb reményeket fűzünk, mint a mai értekezlethez, amely nem jelent egyebet az erők szétforgácsolásánál.” I. m. (87).

⁹² Színházi ügynökségek. Magyarország, 6. évf. 267. sz., 1899. szeptember 27., p. 9.

⁹³ I. m. (92).

Ugyanakkor e rövid – ámde annál lényegesebb – híradást követően 1899-ben említésre méltó egyesületi ügy nem került napirendre az újságokban, majd az ezt követő években sem foglalkoztak az egyesületi alakulással. A többéves előkészítési folyamat megtorpanni látszott, az összes kísérlet – ahogyan azt láthattuk – eredménytelen lett. Néhány év kihagyást követően 1903 júniusában „ébredezett” újra az *eszme*, s ezt követően igencsak felgyorsultak az események. Ezúttal Berczik Árpád és Herczeg Ferenc állt a mozgalom élére,⁹⁴ akik jó érdekérvényesítő személyként képesek voltak megvalósítani a terveket. Elsőként a magyar színpadi élet meghatározó alakjait hívták el személyes értekezletre: „Az értekezlet holnap délelőtt lesz a miniszterelnöki palotában, Berczik Árpád hivatalos helyiségében.”⁹⁵ Az említett értekezletre tárgyév június 16-án került sor:

1. átbeszélték a szerzők az elvi, jogi alapokat;
2. háromtagú bizottságot – tagok: Herczeg Ferenc, Malonyai Dezső és Márkus József – állítottak fel az újabb alapszabály tervének elkészítésére;
3. öszre tűzték ki az alakuló közgyűlést;
4. kijelölték a díszelnökséget (Jókai Mór, Rákosi Jenő), valamint az elnökségi tagokat (Berczik Árpád és Herczeg Ferenc), s a jegyzőt (Bosnyák Zoltán).⁹⁶

Ha kicsit megnézzük a sajtóanyagok mögötti személyeket, s az ezek mögött meghúzódó érdekeket, akkor szembetűnő, hogy az *eszme* hirdetésében többek között a *Budapesti Hírlap* című napilap markáns szerepet vállalt. 1881 és 1925 között főszerkesztőként sikerült Rákosi Jenőnek,⁹⁷ a leendő egyik díszelnöknek megteremteni a pártoktól független politikai sajtót,⁹⁸ a rivális *Pesti Hírlap*hoz képest jelölte ki a szerepét, az 1880-as években pedig 18–20 ezer példányban kiadott napilap volt.⁹⁹

⁹⁴ „Most olyan helyről indult meg a mozgalom, amely remélni engedi, hogy a szerzők egyesülete már a legközelebbi időben létrejön, ami nagyon üdvös hatással lesz színpad-irodalmi viszonyainkra.” Magyar drámaírók egyesülete. *Budapesti Napló*, 8. évf. 161. sz., 1903. június 14., p. 12. Lásd még Magyar drámaírók egyesülete. *Magyar Polgár*, 26. évf. 132. sz., 1903. június 15., p. 7.

⁹⁵ *Budapesti Napló*, i. m. (94).

⁹⁶ Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete. *Budapesti Napló*, 8. évf. 163. sz., 1903. június 16., p. 12.; Lásd még Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete. *Magyar Nemzet*, 22. évf. 143. sz., 1903. június 17., p. 9.

⁹⁷ „Rákosi Jenő *Budapesti Hírlapjának* belső munkatársa. 1894. dec.-ben megindította és 1944-ig szerkesztette az Új Idők c. szépirodalmi hetilapot. 1903-ban egyik alapítója s megalapításától főmunkatársa Az Újság c. lapnak. 1891-ben a Petőfi Társ., 1893-ban a Kisfaludy Társ. tagja lett, 1904–20-ban a Petőfi Társ. elnöke. 1919–22, 1929–31 és 1945–46 között az MTA másodelnöke.” *Kenyeres*: i. m. (47).

⁹⁸ Rákosi lapszerkesztői tapasztalatáról és a szóban forgó sajtóorgánum alapításának körülményeiről az alábbiakat tudjuk: „Rákosi Jenő 1870-ben, Reform című lapjával már azt a célt tűzte ki, amelyet újságírói működésének majd tízéves abbamaradása után, előbb a *Pesti Hírlappal* folytatott, majd igazán az 1880-as években a *Budapesti Hírlappal* ért el: a pártoktól független politikai sajtó megteremtését. (Időközben az általa szervezett Népszínház igazgatója volt.)” *Szabolcsi Miklós* (főszerk.): *A magyar sajtó története* II/2. 1867–1892. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985.

⁹⁹ *Szabolcsi*: i. m. (98), p. 352–353.

Július hónapban már megtették az alakuláshoz szükséges következő lépéseket is: kiküldték a szerzőknek a csatlakozási felhívást, ám adathiány miatt nagyon sok szerző nem kapott értesítést a csatlakozás lehetőségéről. Ennek pótlására körülbelül tíz-tizenkét cikk jelent meg, melyben nyomatékosan kérték a csatlakozni kívánt szerzőket, hogy „... szíveskedjenek Berczik Árpádhoz (Vár, miniszterelnöki palota) intézett levélben kijelenteni, vajon hajlandók volnának-e az egyesületbe esetleg belépni, illetőleg kívánják-e, hogy az ősszel tartandó alakító-közygyűlésre meghívást kapjanak.”¹⁰⁰ Szeptemberre már több mint 80 szerző szeretett volna csatlakozni: „Az előkészítő bizottság elnökei, Berczik Árpád és Herczeg Ferenc a hazai színpadi szerzőkhöz felhívást intéztek azzal a kérdéssel, vajon hajlandók-e részt venni a megindított akcióban s közel nyolcvan magyar színpadi szerző jelentette be készséggel, hogy belép a megalakítandó Magyar Szerzők Egyesületébe.”¹⁰¹ Ekkor október első felére tervezték az alakuló közgyűlést, különlegessége a hazai színpadi viszonyokra nézve, hogy az egyesület terve szerint a színpadi szerzők és a színházak között a közvetlen kapcsolatot kizárólag az MSSE tervezte tartani.¹⁰² A színpadi szerzők és a színházak között kötött szerződésre nézve is komoly tervekkel álltak elő az előkészítő bizottság tagjai, ugyanis egy olyan általános formulát terveztek, melyet kötelezően el kell fogadnia minden hazai szerzőnek – ennek érvényesülése következtében pedig a színigazgatók és a színpadi szerzők közti „erőviszonyok” szintűgy tisztázásra kerültek.¹⁰³

¹⁰⁰ Magyar színpadi szerzők egyesülete. Pesti Napló, 54. évf. 177. sz., 1903. július 1., p. 14.; Magyar színpadi szerzők egyesülete. Alkotmány, 8. évf. 155. sz., 1903. július 1., p. 12.; (Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete). Budapesti Hírlap, 23. évf. 178. sz., 1903. július 1., p. 13.; Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete. Budapesti Napló, 8. évf. 177. sz., 1903. július 1., p. 1.; Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete. Magyar Nemzet, 22. évf. 156. sz., 1903. július 2., p. 9.; Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete. Hazánk, 10. évf. 154. sz., 1903. július 2., p. 9.

¹⁰¹ Magyar Szerzők Egyesülete. Budapesti Napló, 8. évf. 258. sz., 1903. szeptember 21., p. 5.

¹⁰² I. m. (101). Lásd még Magyar Szerzők Egyesülete. Független Magyarország, 2. évf. 545. sz., 1903. szeptember 23., p. 14–15. – A dátum kivételével a szöveg ugyanaz, mint i. m. (101).

¹⁰³ „Ennek a szerződésnek két nevezetes pontja lesz. Az egyik szerint a szerződő színházigazgató köteles az elfogadott darabot két év alatt, megállapított bánatpénz fizetése ellenében, előadatni. A másik pont szerint az igazgató az előadott darabot mindaddig nem veheti le a műsorról, amíg az előadásonként egy megállapított minimumot jövedelmez. Ha megteszi, ugyancsak bánatpénzt köteles fizetni. Abban az esetben, ha ezt a szerződési tervezet az összes hazai szerzők elfogadják – ami kétségtelen –, a színpadi szerzők egyszeriben fölébe kerekednek a színházaknak Magyarországon. Eddig éppen ellenkezőleg: ki voltak szolgáltatva az igazgatók önkényének.” (Magyar Szerzők Egyesülete). Pesti Hírlap, 25. évf. 263. sz., 1903. szeptember 26., p. 7.

2.4. Az MSSE megalakulása – 1904

„Magyar, önálló színpadi művészet – ez a jelszó – mely alatt mindnyájan egyesülhetünk, mert ez a jelszó mindnyájunk szívében visszhangot kelt író, művész, igazgató, mind-mind kezét foghat ennek a szép és nagy célnak elérésére.”¹⁰⁴

(Berczik Árpád)

1904 januárjára tűzték ki a szerzők az egyesület alakuló közgyűlésének időpontját, még hozzá 1904. január 7-re. Erről a *Pesti Napló* hasábjain január 3-án adták közre a hírt: „... ez az egyesület, mint értesülünk, január hetedikén tartja alakuló közgyűlését az Akadémia egyik termében. Tagjai lesznek a magyar drámaírók, operett-librettisták, zeneszerzők és színdarabfordítók ...”¹⁰⁵ Az egyesületet először Berczik otthonába, a VII. kerületi Reviczky tér 3. szám alá jegyezték be. Az elnöke tehát az a Berczik lett, aki a tényleges alapítást megelőző években megannyi alapítási kísérletben, valamint az előkészületekben is részt vett. Herczeg Ferenc (1863–1954)¹⁰⁶ író, újságíró, aki később az MTA rendes tagja lett, 1903-ban Berczikkel közösen kezdte el megvalósítani az *eszmét*. Ezt követően pedig az egyesület egyik alelnöki posztjának volt várományosa, csakúgy, mint Hubay Jenő (1858–1937) zeneszerző, hegedűművész is.¹⁰⁷

Az alapítás napját megelőző napon, azaz január 6-án körülbelül húsz-huszonöt színpadi szerző 12 órakor bizalmas értekezleten vett részt, melyen

1. szintén átbeszélték az alakuló egyesület legfőbb céljait, valamint az alapszabály-tervezetet;
2. az ügyrendet;
3. a javasolni kívánt választmányi tagok névsorát, azaz a személyi kérdések többségében már előzetesen döntöttek.¹⁰⁸

Az új cél – mely majd az alakuló közgyűlés főbb témája is lett – nem más, mint egy saját színházi vállalkozás indítása, melyben kizárólag a magyar szerzők darabjait tervezték ját-

¹⁰⁴ Részlet Berczik Árpád (elnök), az MSSE alakuló-közgyűlésén elhangzott beszédéből. Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete. Az Újság, 2. évf. 8. sz., 1904. január 8., p. 13.

¹⁰⁵ Magyar Szerzők Egyesülete. Pesti Napló, 15. évf. 3. sz., 1904. január 3., p. 14.

¹⁰⁶ Kenyeres: i. m. (47).

¹⁰⁷ Kenyeres: i. m. (46), p. 755.

¹⁰⁸ Magyar színpadi szerzők egyesülete. Budapesti Hírlap, 24. évf. 6. sz., 1904. január 6., p. 11., Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete. Budapesti Napló, 9. évf. 6. sz., 1904. január 6., p. 9; (Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete.) Magyarország, 11. évf. 6. sz., 1904. január 7., p. 11; A Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete. Hazánk, 11. évf. 6. sz., 1904. január 7., p. 4.

szani, s ezen kezdeményezést már az MSSE alapításától számított két évben meg is szerették volna valósítani.¹⁰⁹

Az alakuló közgyűlésre tehát 1904. január 7-én 19 órakor került sor a Magyar Tudományos Akadémia heti üléstermében. Az ülésről a sajtó pozitív hangnemben tudósított, üdvözölték az *eszme* beteljesülését. Az eseményen körülbelül ötven magyar szerző vett részt, többek között Malonyai Dezső, Márkus József, Rákosi Jenő, Somló Sándor (a Nemzeti Színház akkori igazgatója), Várady Antal, Ábrányi Emil, Pekár Gyula, Huszka Jenő, Beöthy László, Ditrői Mór, Heltai Jenő, Abonyi Árpád, Hubay Jenő, Sztojanovits Jenő, Kemechey Jenő, Ruttkay György, Tardos Viktor, Ferenczy Ferenc, Szécsi Ferenc és Palágyi Lajos.¹¹⁰ Szintén a sajtóforrások segítettek rekonstruálni az este mentetét: 1. Berczik elnöki megnyitón üdvözölte az egybegyűlteket és ismertette az egyesület terveit;¹¹¹ 2. megvitatták közösen az alapszabály-tervezetet – Bakonyi Károly kifogással élt az ellen, hogy a legtöbb tag csak egy később megállapított és elfogadott ügyrend alapján lép be az egyesületbe;¹¹² 3. megválasztották a tisztkart. Az elnök Berczik Árpád, az alelnökök pedig Hubay Jenő és Herczeg Ferenc lettek. A szerzők díszelnöknek választották Jókai Mórt és Rákosi Jenőt. Jegyzőnek Géczy Istvánt nevezték ki, valamint huszonnégy tagból álló választmányt állítottak, majd szavaztak meg.¹¹³

¹⁰⁹ „A legegyszerűbb fogadtatásra talált Herczeg Ferencnek az a bejelentése, hogy az előkészítőbizottság által kidolgozott terv szerint a Szerzők Egyesületének egyik fő célja lesz Budapesten egy olyan új színházat létesíteni, amely kizárólag magyar szerzők darabjait fogja előadni.” Magyarország, i. m. (108).

¹¹⁰ Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete. Az Újság, 2. évf. 8. sz., 1904. január 8., p. 13.

¹¹¹ Berczik elnöki beszédét Az Újság adta közre: „Feladatunk – úgymond – összefüggésben áll a nagy kulturális munkával, melynek az a célja, hogy a magyarságot önállósítsa szellemi s kulturái téren is, mert politikai önállóság kulturái rabsággal össze nem egyeztethető, (Úgy van!) A mi kis céhbelinek látszó ügyünk egybefügg a nagy nemzeti munkával, mellyel be kell tölteni a politikai önállóság-adta kereteket. Kis nemzeteknek éppen kicsinységük miatt szívósabban kell védekezniük saját jellegük fenntartásáért, s az idegen beözönlés és beszívargás ellen, hogy el ne merüljenek. (Úgy van!) Magyar, önálló színpadi művészet – ez a jelszó –, mely alatt mindnyájan egyesülhetünk, mert ez a jelszó mindnyájunk szívében visszhangot kelt író, művész, igazgató, mind-mind kezét foghat ennek a szép és nagy célnak elérésére. (Elénk helyeslés.) Jól tudom, ehhez a nagy műhöz nagy írók, nagy művészek, szóval nagy elmék kellenek, mert elméleti cikkekkal és buzdításokkal a közönség be nem csalható a színházakba. Jól tudom, a mi kezdésünknek és művünknek is akadhatnak kételkedői, tán még ellenzői is, akik azt fogják mondani, hogy Shakespeare, Calderon, Goldoni, Molière korában nem voltak színpadi szerzők egyesületei, az ő lángeszük mégis utat tört magának. Csak hogy ezek egyikének sem kellett saját hazájában külföldi ízléssel, külföldi versennyel küzdeni, mindegyikük egy hatalmas és saját ízléssel bíró közönségnek írhatott. Hogy pedig még nagy nemzetek is. Rá voltak utalva néha az idegentől való emancipálásra, azt láthatjuk Németországban, melynek színpadát és színiirodalmát egy Lessing nagy elméje szabadította meg a francia járomtól. (Úgy van!)” I. m. (110).

¹¹² „Bakonyi sérelmesnek találja, hogy az alapszabályok megállapításával az egyes tagok egy később megállapítandó ügyrendnek vessék magukat alá, amelyről most még nem lehet tudni, hogy milyen jogokat ad és mily kötelességeket ró az egyes tagokra.” I. m. (110).

¹¹³ I. m. (110); Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete. Magyarország, 11. évf. 8. sz., 1904. január 9., p. 13.

Működésük során néhány változás kivételével az alábbi osztályokra lebontva tevékenykedtek a színpadi szerzők: a) drámaírói szakosztály, b) zeneszerzői szakosztály, c) kis színpadi művek szakosztálya, d) fordítói szakosztály, e) filmszerzői szakosztály (1924-től).^{114,115} Egy-egy alapszabályzat pedig az alábbi pontokból állt: I. Általános határozatok, II. A tagok jogai és kötelezettségei, III. Közgyűlés, IV. Az egyesület tagozódása és a tisztikar, V. Az igazgatóság, VI. Választott bíróság, VII. Számvizsgáló bizottság, VIII. Zárhatározatok.

A megalapításhoz vezető út – mint láthattuk – hosszadalmas volt, és számtalan akadályba ütközött, ugyanakkor az 1903-ben elkezdődött szervezkedés megannyi tisztavirág-életű kezdeményezést követően eredményes lett, s a megalakulás pillanatáról a korabeli sajtóorgánumok többsége elismerően szólt. A belső feszültséget a nem ismert ügyrend elfogadása generálta, mely ellen elsőként Bakonyi Károly író, operettlibrettista szólalt fel. Az alapítás sikeresek mondható, de láthatjuk majd, hogy az egyes alapító tagok másként értékelték az alakuló közgyűlést és a körülményeket. A következő fejezetben kapott helyet az alapítást követő ellenmozgalmi szervezkedés is.

3. AZ MSSE 1904–1919 KÖZÖTTI MŰKÖDÉSI SZAKASZA¹¹⁶

A fejezetben elsőként a belépés módja, a már említett ügyrend, majd a Herczeg Ferenc által megfogalmazott belső értékelés, kritika kerül előtérbe, majd az *eszme* elleni első külső támadást, ellenmozgalmat mutatjuk be. Ezt követően a második nagyobb konfliktust fejtjük fel, mely a színpadi szerzők és a vidéki színigazgatók között tört ki, majd az MSSE egyik legnagyobb érdeme került fókuszba, vagyis a magyar szerzők külföldi érdekvédelmének megszervezése.

Az elnöklet a következőképpen alakult ebben a működési periódusban: ebben a szakaszban két elnöke volt az egyesületnek: az alapító-szervező Berczik Árpád 1904. január 7-től egészen 1912. április hónap közepéig látta el ezt a tisztséget, majd tiszteletbeli elnökként folytatta. Az 1912-es tisztújítást követően az elnök Molnár Ferenc lett, alelnök pedig Heltai

¹¹⁴ „A Magyar Színpadi Szerzők Filmosztálya minap megalakult, s most az elkészített ügyrend alapján az osztály egész vezetőségét megválasztották. Elnök lett: Lengyel Menyhért, alelnökök: Siklósi Iván és Moly Tamás titkár. Ügyvezető igazgató: Boross Mihály. Jegyző: Váczai Dezső. Pénztáros: Lakner Artúr. A filmosztály elnökségében a Magyar Színpadi Szerzők Egyesületének vezetőségét állandóan Harsányt Zsolt, a Magyar Színpadi Szerzők Egyesületének ügyvezető igazgatója képviseli.” Megalakult a Színpadi Szerzők Egyesületének filmosztálya. *Nemzeti Újság*, 6. évf. 94. sz., 1924. május 17., p. 8. Lásd még A Magyar Színpadi Szerzők filmosztálya. 8 Órai Újság, 10. évf. 94. sz., 1924. május 17., p. 7.

¹¹⁵ Lásd A Magyar Színpadi Szerzők Egyesületének Alapszabályai (1925). Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1925, p. 8–9.

¹¹⁶ A bemutatott eseményeken, ügyeken túl számos további meghatározó történet volt, pl. az MSSE 1914 januárja és 1917 decembere között megjelentette a Színpad – Die Bühne című szakközlönyt a színházak, színpadi szerzők, színházi ügynökségek, színészek és színházi szállítók részére.

Jenő és Huszka Jenő.¹¹⁷ Őt egészen 1917. április 19-től 1919. márciusáig (a feloszlatásig) követte Heltai Jenő.¹¹⁸

A magyar szerzők érdekvédelmének alakulásához néhány adatot érdemes még rögzíteni, ugyanis a szóban forgó működési szakasz közben alakult meg az Írók, Zeneszerzők és Zeneműkiadók Szövetkezete (Magyar Szövegírók, Zeneszerzők és Zeneműkiadók Szövetkezete – MARS) – alakuló ülésüket 1907. május 17-én tartották. Némi átfedéssel is találkozhatunk a szóban forgó két szervezet vezetőségében: Herzfeld Viktor – 1. elnök (1907 és 1918 között);¹¹⁹ Hubay Jenő – 2. elnök (1918 és 1919 között);¹²⁰ Huszka Jenő – 3. elnök (1919 és 1944 között);¹²¹ Heltai Jenő – 4. elnök (1945 és 1952 között).¹²² Valamint 1918 decemberében tartotta első alakuló ülését a Budapesti Színigazgatók Szövetsége (BSZSZ) is, „... mely érdekvédelmi szövetséggént 1919-től 1941 végéig volt meghatározó a fővárosi színházi élet irányításában.”¹²³

Ebben az időszakban kezdődik el a közös jogkezelés is a hazai szerzői jogban – emeli ki Sági Edit,¹²⁴ aki többek között felhívta a figyelmet az érdekvédelmi szervezetek szerepére is: „A szintén 1907-ben útjára indult intézménytörténetben fontos szerepe volt a Magyar Zeneszerzők és Szövegírók Szövetkezetének, valamint a Magyar Színpadi Szerzők Egyesü-

¹¹⁷ „Az egyesület közfelkiáltással tiszteletbeli elnökökké választotta Berczik Árpádot, Herczeg Ferencet és Hubay Jenőt, és egyhangúlag megválasztotta a következő vezetőséget: elnök Molnár Ferenc, alelnökök Heltai Jenő, Huszka Jenő, igazgatóság: Bakonyi Károly, Biró Lajos, Gábor Andor, Lengyel Menyhért, Szirmai Albert, főtktár Marton Sándor dr., ügyész Márton Miksa dr.” A Színpadi Szerzők Egyesületének újjászervezése. Az Újság, 10. évf. 97. sz., 1912. április 23., p. 14. Lásd még A Szerzők Egyesületének újjászervezése. Pesti Hírlap, 34. évf. 97. sz., 1912. április 23., p. 7. A magyar színpadi írók új szervezkedése. Világ, 3. évf. 96. sz., 1912. április 21., p. 14.

¹¹⁸ „A Színpadi Szerzők Egyesülete ma este közgyűlést tart, amelyen újjá fogják szervezni az egyesület tisztikarát: tiszteletbeli elnök lesz Molnár Ferenc, elnök: Heltai Jenő, megválasztják ezenkívül az alelnököket és felfrissítik az igazgatóságot és a választmányt. Az egyesület új vezetőségének az a törekvése, hogy megvédelmezze a színpadi írók jogait és érdekeit és méltó kereteket biztosítson annak a helyzetnek, amelyet a magyar színpadi írók a magyar és a külföldi színpadokon kivívtak.” Újjáalakul... Az Est, 7. évf. 103. sz., 1917. április 19., p. 6.

¹¹⁹ *Géra*: i. m. (1), p. 28.

¹²⁰ *Géra*: i. m. (1), p. 33.

¹²¹ *Géra*: i. m. (1), p. 34.

¹²² *Géra*: i. m. (1), p. 37.

¹²³ „A kor szokásainak megfelelően ők is megjelentették alapszabályukat és ügyrendjüket. A végrehajtó bizottság élén a színigazgatóként tapasztalt, és rokonsága révén a fővárosi elitbe beleszületett Beöthy László állt. Első elnök a legnagyobb magánszínház, a Vígszínház tulajdonosa-bérlője, Faludi Gábor volt, aki azonban a szövetség munkájában nem sokáig vett részt, mi több – feltehetőleg a Kommun megrázó tapasztalati után – színházát is hamarosan eladta. A BSZSZ alakulásáról, annak belső történetéről az ügyiratok mellett három, feltehetőleg a szövetség ügyvezetője (kezdetől Dr. Komor Gyula) által vezetett kötet tudósít. Az egyikben a tagság és a vezetőség személyi változásai követhetők nyomon. A másikban kézírással jegyzőkönyvek, a harmadikban pedig a szövetség működésének pénzügyi dokumentációja található. Az első kötet felsorolja a rendes és rendkívüli közgyűléseket: az alakuló közgyűlés 1918. december 18-án volt, folytatása pedig 1919. január 8-án. Az első rendes közgyűlést 1920. március 15-én tartották.” *Heltai Göngyi*: Magyarországi színházi szövetségek szerveződése, érdekvédelmi, kulturális, politikai, társadalmi funkcióik. Letöltve: <https://szinhaztortenet.hu/study/-/record/STD18354>.

¹²⁴ *Sági*: i. m. (19), p. 229.

letének és a Szerzők Mechanikai Jogait Védő Részvénytársaságnak mint a Szerzői Jogvédő Hivatal elődjeinek. A jogirodalom ugyanakkor kiemeli, hogy a Hivatal drámai művekkel kapcsolatos tevékenysége valójában a színpadi, irodalmi ügynöki és cenzori tevékenységnek felelt meg, hiszen közreműködött a szerződéskötésben, illetve a szerzői jogosultak nemzetközi szintű képviselésében is.¹²⁵

A szervezet 1904 februárjában tartotta első választmányi ülését (február 16.), ezen választotta meg az ügyvivő igazgatóságot, amely a tervek szerint minden hétfőn tartotta az összejöveteleket. „Igazgatósági tagok lettek egyhangúlag: Bonnyák Zoltán, Heltai Jenő, Malonyai Dezső, Márkus József és Sztojanovits Jenő.”¹²⁶ A működés első hónapjaiban fontos állomás volt még a belső felépítés átszervezése, újabb pozíciók megnyitása a szakemberek előtt. Az 1904. március 4-ei ülésen jogtanácsosi állásba vették fel dr. Molnár Gyulát.¹²⁷

Ez évben a tagoknak egy jogi kérdést kellett tisztázniuk: „A szervezés nehéz munkájában első feladat az volt, hogy a színpadi művek előadási jogára vonatkozó közvetítés az egyesület számára biztosíttassák.”¹²⁸ Gróf Tisza István belügyminiszterként leiratban támogatta az MSSE-tagok kérését, mely igencsak nagy lendületet adott az *eszmének*: „A miniszteri leirat előbbre vitte az egyesület szervezésének munkáját és immár bizonyos, hogy a magyar szerzők testületi szervezkedése sikeresen fogja szolgálhatni drámairodalmunk magasabb céljait.”¹²⁹ Tehát az engedély tette lehetővé azt, hogy meg tudták kezdeni a saját színházi ügynökség megszervezését. Ezt követően az MSSE a Bárd testvérek ügynökségével állt üzleti kapcsolatban. A saját ügynökség ügye 1908-ban került ismét napirendre, amikor új ügynökséget kellett létesíteniük.

Ezenfelül rendszeressé vált, hogy egy-egy szerzőtársuk tiszteletére estélyeket, összejöveteleket szerveztek. Ilyen volt többek között az 1908. január 26-ai lakoma Molnár Ferenc az *Ördög* című művének tiszteletére,¹³⁰ vagy éppen a Mihalovich Ödön *Eliána* című művének bemutatója alkalmából rendezett vacsora is.¹³¹

3.1. Belépés – ügyrend – belső értékelés (1904)

Felvételi igényüket a színpadi szerzők egy belépési nyilatkozat aláírásával tudták jelezni az egyesület vezetősége felé. E nyilatkozat aláírásával az adott színpadi szerző elfogadta az

¹²⁵ *Sápi*: i. m. (19), p. 229.

¹²⁶ Szerzők Egyesülete. Budapesti Hírlap, 24. évf. 47. sz., 1904. február 16., p. 14.

¹²⁷ Szerzők Egyesülete. Budapesti Hírlap, 24. évf. 65. sz., 1904. március 5., p. 12.

¹²⁸ A színpadi szerzők egyesülete. Budapesti Napló, 9. évf., 197. sz., 1904. július 17., p. 9.

¹²⁹ I. m. (128).

¹³⁰ Lakoma Molnár Ferenc tiszteletére. Pesti Hírlap, 30. évf. 18. sz., 1908. január 21., p. 11.; Lakoma Molnár Ferenc tiszteletére. Pesti Napló. 59. évf. 18. sz., 1908. január 21., p. 11.; Molnár Ferenc ünneplése. Budapesti Hírlap. 27. évf. 24. sz., 1908. január 28., p. 13–14.

¹³¹ Lakoma Mihalovich Ödön tiszteletére. Pesti Hírlap, 30. évf. 42. sz., 1908. február 16., p. 11.

alapszabályzatot és a 15 pontból álló ügyrendet.¹³² Mint tudjuk, az ügyrend ismertetése megkésett, Bakonyi Károly pedig ez ellen szót is emelt. A szerzők az aláírástól számított három éven belül megírt, illetve a már megírt, de még le nem kötött alkotások szerzői jogát, a mű nyilvános előadásának jogát, a forgalomba hozatalának jogát, valamint az értékesítés jogát átruházták az egyesületre. Továbbá a fordítások és az átdolgozások joga is az egyesületé lett. A szerzőknek köteleességük volt minden művet lajstromba vetetni. A tagok műveiből befolyt jövedelem ellenőrzése szintén az MSSE jogkörébe tartozott. A szerzők peres ügyeit intézték, a jogi képviselőt biztosították, s az egyesület kötelezte magát, hogy megvédje a tagok szerzői jogait. Markáns ügyrendi pontként említhető még a művek utáni egyesületi díj, a jutalék százaléka, amely fővárosi előadások után 2%, vidéki és külföldi színházak esetében 15%. Az alakuló gyűlésen körülbelül ötven fő lépett be és fogadta el az ismertetett szabályokat. Herczeg Ferenc 1904. január 9-én értékelte a megalakulást, és rögzítette, hogy elsősorban a megfelelő jogi keretek biztosítása mentén lehetséges felszabadítani a magyar szerzőket az „idegen járom alól”:

Körülbelül harmincan voltak csak jelen írók. Szerény keretben, a vérmes reményeket eleve is lefokozva, eszközeik hiányos voltát elismerve és erejük gyöngye voltát hangoztatva láttak hozzá a szervezkedéshez. Mikor azonban az értekezlet véget ért, egyszerre tüzesen és lelkesen, a mi kételkedő és kesernyős fővárosi íróinknál szinte páratlan formában, tört ki egy gondolat. Ugyanaz a gondolat, ... mely régóta a fejünk fölött lebeg ...: a magyar színpadnak az idegen járom alól való felszabadításának gondolata.¹³³

3.2. Az ellenmozgalom (1904)

„Még jóformán meg se alakult a Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete, máris föltámadtak az ellenségei. És kik azok? Maguk a színpadi szerzők.”¹³⁴

A magyar színpadi szerzői szféra belső ellentéteit kitűnően prezentálja, hogy az MSSE megalakulását követően a színpadi szerzők egy kisebb csoportja ellenmozgalmat indított az érdekvédelmi szervezet ellen. Jogosan merül fel az a kérdés, hogy vajon mit kifogásoltak az MSSE megalakulásában – „megalakulásának módozataival”¹³⁵ – és céljaival kapcsolatban? E ponton vissza-visszatérő problémaként említhetjük a még ismeretlen ügyrendet, a

¹³² Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete – Ügyrend (1904). OSZK Kisnyomtatványtár. Kny.D8.487.

¹³³ Herczeg Ferenc: Magyar színműirodalom. Az Újság, 2. évf. 9. sz., 1904. január 9., p. 1–3.

¹³⁴ Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete. Független Magyarország, 3. évf. 659. sz., 1904. január 17., p. 17.

¹³⁵ „... sőt megalakulásának módozatait is helytelenítik.” Mozgalom a szerzők egyesülete ellen. Pesti Napló, 55. évf. 14. sz., 1904. január 14., p. 14.

színházalapítási tervet (Magyar Írók Színháza), valamint azt a tényt, hogy a tagság azonnal egy hároméves kötelezettséggel járt.¹³⁶ Az előkészületek során az *eszme* ellenzőinek tábora kevésbé hallatta hangját, de – ahogy azt a *Pesti Napló* cikkében olvashatjuk – „a jobb nevű drámaírók és zeneszerzők közül mintegy harmincan most nyíltan is állást fognak foglalni az új szerzői egyesület ellen.”¹³⁷ Megfogalmazódik továbbá az a kérdés is, hogy az ellenmozgalom vajon miért nem tömörült szintén egyesületi formába? Valójában ez a közel harminc szerző közös megállapodásán múlt, bár értekezletet ugyancsak szerveztek: „... nem alakítanak külön társaságot, csak – mintegy kartelt kötve – távol tartják magukat az új egyesülettől mindaddig, míg az ama törekvéseivel fel nem hagy, melyek – e tiltakozó szerzői csoport szerint – a magyar színpadi írók érdekeivel ellenkeznek.”¹³⁸ Herczeg Ferenc szakszerűen reagált a színházi tervet ért valamennyi kritikára is, például hogy egy üzleti vállalkozással nem lehetséges az ügynökségek, a gazdasági logika és anyagi-erkölcsi kizsigerelés ellen fellépni: „A propaganda eszközeit mérlegelvé, megemlékeztem a magyar irodalmi színház tervéről. Egyik napilap ilyen megjegyzéssel fogadta a tervet: 'Azt az üzleti versenyt, mely a színházak közt kifejlődött, vajmi nehéz lesz megszüntetni akként, hogy még egy színházat építünk'”¹³⁹ Az MSSE-t támadták továbbá még amiatt is, hogy többek szerint Herczeg és társai a színházi cenzúra bevezetését sürgették, melyet az egyesület szintén cáfolt.¹⁴⁰ A lapok az újonnan alakult MSSE-t sokszor gúny tárgyává tették, sőt az ellenhangoknak több vicc is hangot adott, többek között a *Pesti Napló* is, ahol a „Különféle Szerzők Egyesületét” mutatták be, melynek tagjai: „1. Pálya Xavér titkos drámaszerző; 2. Cupring Jákó fővárosi agilis helyszerző; 3. Ledéry Emma, a kiváló, ismert szerzőnő; 4. Ferbly Zsiga, a kitűnő nemzeti beszerző; 5. Gáz Mihály, a buzgó auer-szerző; 6. Polányi Géza, a nagyelméjű, jeles obstrukció-leszerző.”¹⁴¹

¹³⁶ „Az új egyesület céljai, tervei nem találkoztak osztatlan pártolással a magyar drámaírók és zeneszerzők körében. Az egyesület színházalapítási terve; valamint különösen az a körülmény, hogy az alapszabályok értelmében hároméves kötelezettséget kell vállalniuk a tagoknak egy még ez idő szerint ismeretlen 'ügyrend' szabályainak megtartására visszautasításra talált.” Mozgalom az új szerzői egyesület ellen. *Pesti Napló*, 55. évf. 12. sz., 1904. január 12., p. 12–13.

¹³⁷ I. m. (136).

¹³⁸ I. m. (136).

¹³⁹ *Herczeg*: i. m. (133).

¹⁴⁰ Herczeg Ferenc a Petőfi Társaságban beszélt a színházak állami felügyeletének jogosságáról és a tényleges színházi cenzúráról: „Üdvös volna, ha az államhatalom élne felügyeleti jogával ama színházaknál, melyek állami segítségben részesülnek és itt első sorban a szubvencionált vidéki színpadokra gondolok. Ez nem cenzúra. Az államnak nincs ma olyan felügyeleti joga, mely hasonlatos volna a cenzúrához, de igenis megvan az a joga, hogy közpénzekből csak olyan színházat segítsen, mely a komoly művészet szolgálatában áll.” *Herczeg*: i. m. (133).

¹⁴¹ I. m. (136).

3.3. A színpadi szerzők és a vidéki igazgatók harca (1908)

A következőkben bemutatott konfliktus elsősorban a színésztársadalom és a színpadi szerzők között, azon belül is két érdekvédelmi szervezet, az Országos Színészegyesület és az MSSE között tört ki. Az Országos Színészegyesület működése egyébként 1871-ben kezdődött meg, legfőbb feladatának a vidéki színjátszás működésének szabályozását, érdekvédelmét tartotta.¹⁴² A nézeteltérés tárgya a színházi ügynökségek működése, kifejezetten a Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete égisze alatt működő ügynökség volt.

1908 januárjában az MSSE új ügynökséget létesített, melyhez megnyerték gróf Apponyi Albert kultuszminiszter támogatását is, aki 20 000 koronát – kamat nélküli kölcsönt – biztosított az ügynökség számára. A *Pesti Hírlap* emelte ki, hogy hasonló segílyt kapott régebben a Színészegyesület is.¹⁴³ A régi ügynökséget (Bárd testvérek) – a sok panasz miatt – leváltották, s helyébe dr. Márton Miksa egyesületi titkár került: „Az új ügynökség a hazai drámaírók ügyét a budapesti és a vidéki színházakkal szemben képviseli és működésétől sokat várnak.”¹⁴⁴ Úgy tűnt, hogy a régi ellentétet a színészek, színigazgatók és ügynökségek között ez a lépés sem tudta elsimítani. 1908 februárjában Szilágyi Dezső, a marcali színház igazgatója dr. Márton Miskának küldött levelet. E személyes nézőpont segíthet megérteni a vidéki színigazgatók ügynökségekkel kapcsolatos problémáját azután is, hogy az új ügynökség megszerveződött. „A levél azon kitétele, hogy a küzdelmet ’megújítva’ látja, arra vonatkozik, hogy a színpadi szerzők egyesülete újabban éppen egyes ügynökségek nem lojális eljárása miatt szintén ügynökséget szervezett. Amint a fenti levél mutatja, nem a színigazgatók közmegeledésére.”¹⁴⁵

„Az ’Örök küzdelem’ és a ’Tatárjárás’ magas árai folytán megújítva látom azt az örök küzdelmet, mely a színigazgatók és az ügynökségek között a múltban fennállott és jelenleg is fennáll. De nem reméltem, hogy amikor a magyar szerzők egyesültek arra, hogy jogaikat az ügynökségekkel szemben megvédjék: akkor egy másik tatárjárást indítsanak a magyar színigazgatók ellen! Különben lehet, hogy a nekem megszabott árak tévedésen alapulnak, amennyiben önök azt hiszik, hogy én Marseille-ben vagyok igazgató, pedig csak Marcaliban, Somogy megyében igazgatók!

*Hazaftias tisztelettel: Szilágyi Dezső
1908. február 7.¹⁴⁶*

¹⁴² „1871. április 6-án összeült az első színészkongresszus, melynek legfontosabb kezdeményezése a Magyar Színészkezelteként bejegyzett szerveződés (a későbbi Országos Színészegyesület) megalakítása volt. Ennek a testületnek hosszú évtizedeken keresztül az volt az egyik legfontosabb feladata, hogy kidolgozza és érvényesítse a vidéki színjátszás működésének szabályrendszerét.” *Széky*: i. m. (49), p. 225.

¹⁴³ A kormány s egy színházi ügynökség. *Pesti Hírlap*, 30. évf. 12. sz., 1908. január 14., p. 7.

¹⁴⁴ I. m. (143).

¹⁴⁵ Marseille és Marcali. *Pesti Hírlap*, 30. évf. 38. sz., 1908. február 12., p. 9.

¹⁴⁶ I. m. (145).

Eközben februárban az MSSE levelet intézet Apponyi Alberthez, melyben üdvözli azt a rendeletet, melyet Festetics Andor grófhhoz, a vidéki színészet országos felügyelőjéhez küldött. Mint fogalmaztak: „E rendelet minket, a magyar színpadi szerzők erkölcsi érdekeinek megvédésére alakult egyesület vezetőit örömmel és bizalommal tölt el és általános örvedetes visszhangra talál a magyar színművészet minden barátjának lelkében. Egyesületünk a vidéki színészethez való viszonyában szerény eszközeivel főleg két elvi álláspontját igyekezett érvényesíteni.”¹⁴⁷

Majd ismételték az egyesület egyik célját, mely az érdekképviseleten túl a színvonal emelése, valamint a művészet decentralizációja volt:

*„Bajnak tekintjük, hogy a rideg üzleti szempont uralkodása mintegy letompítja a hatalmas fegyvert, melyet a színpad a nemzeti kultúra szolgálatában képvisel. Bajnak tartjuk továbbá, hogy a monopolisztikus befolyás mellett, amelyet a fővárosi színpad országsszerte a színházi műsorok alakulására gyakorol, nyugati világvárosok vivőr társadalmainak ízlése szerint válogatja meg a magyar vidék polgári közönségének szellemi táplálékát. E bajok orvoslása céljából egyesületünk megkísérelte mindazt, ami szerény erejétől telt. Nevezetesen elvi megállapodásra jutott több előkelő vidéki színpaddal, eredeti magyar bemutató előadások rendezése céljából. A hatalmas segítség, melyet nagyméltóságodnak szóban forgó rendeletének elvi kijelentéseiben találunk, örömmel és büszkeséggel tölt el minket, mivel meggyőz arról, hogy jó irányban haladtunk és biztatást nyújt arra nézve, hogy célhoz fogunk érni. Örömmel tölt el minket az a tapasztalásunk is, hogy nagyméltóságod rendeletében egy nagyszabású bölcs és céltudatos kultúrpolitika keretei bontakoznak ki.”*¹⁴⁸

A vidéki színigazgatók azonban ismét támadták az MSSE-t, a színészegyesületi ügynökségnek monopóliumot akartak szerezni a színdarabok előadási jogában. Ez ügyben Berczik Árpádék választmányi ülést tartottak, s az alábbi határozatot hozták: „A Magyar Színpadi Szerzők Egyesületének választmánya a vidéki színigazgatóknak abbeli határozatát, amely a meglévő ügynökségek ellen kizárólagos monopóliumot akar létesíteni a színészegyesületi ügynökség számára, a szerzők érdekeit sértőnek és a szabad szellemi versenyt oktalanul megszorítónak tartja.”¹⁴⁹

A konfliktus elsimítására március hónapban került sor, hiszen már tarthatatlanná fajult a helyzet: a színigazgatók elhatározták, hogy csak a színészegyesületi ügynökséget ismerik el. Azonban erre válaszul a színpadi írók elhatározták, hogy mindaddig nem adnak el darabot,

¹⁴⁷ „A Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete...”. Budapesti Hírlap, 27. évf. 42. sz., 1908. február 16., p. 14.

¹⁴⁸ I. m. (147). Lásd még A Színpadi Szerzők Egyesületének felirata a kultuszminiszterhez. Az Újság, 6. évf. 42. sz., 1908. február 16., p. 16–17.

¹⁴⁹ A színpadi szerzők védekezése. Budapesti Hírlap, 28. évf. 53. sz., 1908. február 29., p. 13. Lásd még A magyar szerzők védelme. Pesti Napló, 59. évf. 53. sz., 1908. február 29., p. 12.

amíg ez a határozat fennáll.¹⁵⁰ Lényegében az MSSE tagjai bojkottot hirdettek. A helyzet feloldása érdekében a Színészegyesület és az MSSE képviselői találkoztak, a megbékélés hamar végbement. Hiszen kiderült, hogy mindkét szervezet ugyanazon célért lelkesült: „a hazai drámairodalom felvirágoztatásáért”.¹⁵¹ Az alkalom után pedig a két fél újabb tanácskozást beszélt meg egymással.

Sőt, a vidéki színházak helyzete 1908 tavaszán – májusban – az MSSE évi rendes közgyűlésén újból napirendre került a színházi ügynökségen és az amerikai jogi egyezmény tervén túl.¹⁵² Az ügy az eredeti bemutató-előadások köré szerveződött, a *Budapesti Hírlap* részletesen számolt be a közgyűlés ezen tervezett pontjáról: „Arról lesz szó, hogy ellentétben az eddigi szokásokkal, ezentúl a nagyobb vidéki városok rendszeres eredeti bemutató-előadásokat tarthassanak, csak úgy, mint a fővárosi színházak. Ezt az üdvös és okos eszmét eddig is felkarolták valahogyan, ámde nem akkora eréllyel és ambícióval, mint a minót az ügy megérdemel.”¹⁵³ Az eszme¹⁵⁴ azonban a kezdeti lelkesedés ellenére nem tudott meghonosodni a vidéki magyar színházi struktúrában.¹⁵⁵

Ennek hátterét 1913-ban a *Budapesti Hírlap* foglalta össze: a vidéki színházak nem tudtak (vagy nem akartak) vállalkozni a feladatra; a Színpadi Szerzők Egyesületének, az íróknak, az irodalmi köröknek a tétlensége, akik csak szóban és írásban hirdették a tervet, de a megvalósítást évek óta csak húzták; a főváros központú magyar színházi struktúra, ami megnehezítette a vidéki színházak boldogulását.

Az utóbbit a következőképpen magyarázta az újságíró: „Azt mondják, hogy azért nem lehet a vidéki bemutatókat rendszeresíteni, mert az író viszi a munkáját a fővárosba, hol erkölcsi és anyagi sikert arathat. Hisz épp az a baj, hogy a mai állapotok mellett valamire való íróember kénytelen a fővárosban keresni a boldogulást. Adjuk meg a módját annak, hogy a

¹⁵⁰ Színpadi szerzők és vidéki igazgatók. *Pesti Hírlap*, 30. évf. 56. évf., 1908. március 4., p. 8.

¹⁵¹ I. m. (150). Lásd még A Színészegyesület és a Szerzők Egyesülete. *Pesti Napló*, 59. évf. 56. sz., 1908. március 4., p. 15; A Színészegyesület és a Szerzők Egyesülete. *Pesti Napló*, 59. évf. 56. sz., 1908. március 4., p. 15; Békekötés a színpadi szerzők és a színigazgatók között. *Pesti Hírlap*, 30. évf. 64. sz., 1908. március 13., p. 10.

¹⁵² „A Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete...”. *Budapesti Hírlap*, 28. évf. 120. sz., 1908. május 19., p. 19; Eredeti bemutatók a vidéken. *Az Újság*, 6. évf. 251. sz., 1908. október 20., p. 15.

¹⁵³ *Budapesti Hírlap*, i. m. (152).

¹⁵⁴ „Évekkel, ezelőtt hazai irodalmunk egyik jelese adta ki a jelszót: honosítsuk meg a vidéki eredeti színházi bemutatókat. Nem sokkal később, az akkori kultuszminiszter rendeletben jelentette ki, hogy csak azokat a vidéki színházakat fogja támogatni, melyek önálló irodalmi és művészi tevékenységet fejtenek ki. Illetékes tényezők buzdították a vidéki színházakat arra, hogy igyekezzenek voltaképpeni hivatásuknak megfelelni; a közönség szórakoztatása mellett szolgálják eszközeikhez és erejükhez mértén az irodalmat, támogassák az arra érdemes írókat, segítsék elő a vidéki kulturális központok megteremtését.” *Serédi Jenő*: Vidéki színházi bemutatók. *Budapesti Hírlap*, 32. évf. 47. sz., 1913. február 23., p. 18–19.

¹⁵⁵ *Serédi*: i. m. (154).

vidéken is boldogulhasson s mindjárt vége lesz a fővárosba való özönlésnek. Miképp lehet ezt elérni? Úgy, hogy elsősorban komollyá kell tenni a vidéki bemutatókat.”¹⁵⁶

3.4. „Magyar darabok szomorú sorsa...” – Magyar szerzők külföldi érdekvédelme

„Eddigélé valóságos kalózkodás folyt a magyar szellemi portéka körül.”¹⁵⁷

A fenti idézet kellőképpen illusztrálja azt a problémát, mely a magyar szerzői érdekvédelmi szervezeteket fokozatosan újabb és újabb kihívások elé állította. Gondot jelentett többek között a magyar szerzők külföldi honoráriumának kérdése, a megfelelő szerzői jogi egyezmények hiánya. Mint tudjuk, az MSSE feladatának tekintette, hogy megoldja a problémát, ennek érdekében pedig akciót indított, melynek keretein belül a szerzők az igazságügyminiszterrel, valamint a kultuszminiszterrel is értekeztek, egy egyesületi küldöttség (Berczik Árpád, Márkus József, Huszka Jenő, Bakonyi Károly, Molnár Gyula, Márton Miksa¹⁵⁸) pedig írásban adta át az előterjesztést: „Ez az előterjesztés abban az egy mondatban foglalja össze azt, amit a minisztertől kíván, hogy a Magyarország és az Unió közt létrehozandó viszonyosság alapján minden szellemi termék a két államban kölcsönösen abban a jogi oltalomban s előnyökben részesüljön, melyeket számára a szerzői jogról szóló törvény keletkezésük területén biztosít.”¹⁵⁹

Egészen 1912-ig elhúzódott annak a nemzetközi szerződésnek a megkötése, mely a magyar darabok amerikai jogvédelmére irányult.¹⁶⁰ Ugyanakkor e szerződés csíráját 1908-ban, valamint 1909-ben kell keresnünk. A magyar színpadi szerzők között e tervezetet sem fogadták osztatlan sikerrel. 1908 novemberében *Az Újság* világosan rögzítette a problémát, melyet egyébként egy Molnár-darab amerikai útja hozott ismét felszínre: „Amerika főleg bevitel útján fedezi kulturális szükségleteit. Különösen a magyar művészet termékei kelen-dők ott, mert ezekhez szabadon és ingyen jut hozzá mindenki, akinek kedve telik benne.

¹⁵⁶ „Évekkel ezelőtt hazai irodalmunk egyik jelese adta ki a jelszót: honosítsuk meg a vidéki eredeti színházi bemutatókat. Nem sokkal később, az akkori kultuszminiszter rendeletben jelentette ki, hogy csak azokat a vidéki színházakat fogja támogatni, melyek önálló irodalmi és művészi tevékenységet fejtenek ki. Illetékes tényezők buzdították a vidéki színházakat arra, hogy igyekezzenek voltaképpeni hivatásuknak megfelelni; a közönség szórakoztatása mellett szolgálják eszközeikhez és erejükhöz mértén az irodalmat, támogassák az arra érdemes írókat, segítsék elő a vidéki kulturális központok megteremtését.” *Serédi:* i. m. (154).

¹⁵⁷ A szerzői jog védelme Magyarországon és az Egyesült Államok közt. *Az Újság*, 6. évf. 273. sz., 1908. november 14., p. 13.

¹⁵⁸ I. m. (157).

¹⁵⁹ I. m. (157).

¹⁶⁰ 1912. évi LXI. törvénycikk a szerzői jogok kölcsönös védelme végett az Amerikai Egyesült Államokkal Budapesten, az 1912. évi január hó 30-ik napján között nemzetközi egyezmény beczikkelyezéséről. Letöltve: <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=91200061.TV&searchUrl=/ezer-ev-torvenyiei%3Fpagenum%3D37>.

A magyar zene, a magyar irodalom legkiválóbb alkotásai színpadon, zenekar útján, könyvben, kottában megjelennek a tengeren túl és gazdagodik rajtuk mindenki, csak az alkotójuk nem.”¹⁶¹ A sikeres és tehetséges magyar szerzők művei – például Huszka Jenő, Lehár Ferenc,¹⁶² Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Herczeg Ferenc stb. – lényegében „... szabad prédája volt az amerikai piacnak.”¹⁶³

Az egyesület az igazságügyi miniszter segítségét kérte abban, hogy teremtse meg a magyar kultúra, a magyar szerzők védelmét, s működjön közre az Egyesült Államokkal való egyezmény létrehozásában. A miniszter ekkor a támogatásáról biztosította a küldöttséget. Azonban a külföldi jogvédelem – nem csak az amerikai – megszervezése 1909 januárjában akadályba ütközött. A minisztérium a Szerzői Jogi Szakértői Bizottsághoz¹⁶⁴ küldte ki véleményezést végett, ahol Rákosi Jenő referátumában a Magyar Színpadi Szerzők Egyesületének kérése ellen foglalt állást.¹⁶⁵ Rákosi azzal érvelt, „hogy a magyar író munkája nemzeti közkinccs és magyar érdek az, hogy a magyar zenét, magyar darabot ingyen adhassák elő Amerikában.”¹⁶⁶ Ez a lépés kétségkívül visszavetette az ügyet, de a Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete fáradhatatlanul dolgozott a megoldáson, például 1909. február 14-re rendkívüli gyűlést hívtak össze az amerikai érdekvédelem megszervezésének tárgyában.¹⁶⁷ A tárgyalásokat tovább hátráltatta az, hogy ekkoriban valamennyi külföldi társaságot egy osztrák társulat képviselt.¹⁶⁸

Ezt követően 1910-ben ismét napirendre került az ügy: „A Magyar Színpadi Szerzők Egyesületének harminc tagú küldöttsége tisztelettel ma délelőtt Székely Ferenc igazságügyi miniszternél és Zichy János gróf kultuszminiszternél, hogy az Észak-Amerikai Egyesült Államokkal a szerzői jog védelme tárgyában létesítendő szerződés megkötésére a kormány in-

¹⁶¹ A szerzői jog védelme Magyarország és az Egyesült Államok közt. Az Újság, 6. évf. 273. sz., 1908. november 14., p. 13.

¹⁶² „Lehár Ferenc bevallotta, azért lépett ki a magyar állampolgárság kötelékéből, hogy nagykeletű művei Amerika területén is jogi oltalomban részesüljenek” – olvashatjuk a cikkben. I. m. (161).

¹⁶³ I. m. (160).

¹⁶⁴ „Az első szakértői testületet, akkor még Szerzői Jogi Szakértő Bizottság néven, az 1884. évi szerzői jogi törvény hozta létre; ez egészen 1952-ig működött. Mintegy két évtizedes szünetet követően alakult újjá a ma is működő testület, amelynek működését 1970-től a Szerzői Jogvédő Hivatal, 1999-től pedig a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH; korábbi nevén Magyar Szabadalmi Hivatal) biztosítja.” *Legeza*: i. m. (26), p. 15.

¹⁶⁵ Magyar darabok szomorú sorsa. Pesti Napló, 60. évf. 22. sz., 1909. január 27., p. 13.

¹⁶⁶ I. m. (165).

¹⁶⁷ A Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete. Pesti Hírlap, 31. évf. 37. sz., 1909. február 13., p. 9. A gyűlésről lásd A színpadi szerzők közgyűlése. Pesti Hírlap, 31. évf. 39. sz., 1909. február 16., p. 10; Magyar szerzők amerikai jogvédelme. Pesti Napló, 60. évf. 39. sz., 1909. február 16., p. 14; Magyar szerzők művei Amerikában. Az Újság, 7. évf. 39. sz., 1909. február 16., p. 16; A Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete. Pesti Hírlap, 31. évf. 135. sz., 1909. június 9., p. 6. Még az 1909. évi tisztújító közgyűlésen is helyeselték ezt a tervet: „A Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete...” Az Újság, 7. évf. 279. sz., 1909. november 25., p. 12; (Színpadi Szerzők Egyesülete.) Budapesti Hírlap, 29. évf. 283. sz., 1909. november 30., p. 15.

¹⁶⁸ Erről bővebben lásd *Géra*: i. m. (1), p. 29.

tézkedését kérje.¹⁶⁹ 1911-ben az MSSE kiemelte, hogy Európában a magyar szerzők védve vannak, szerződésekben biztosították az érdekeiket, de az amerikai ügy még mindig problémát jelentett.¹⁷⁰

1912. január 30-án azonban sikerült egy öt cikkelyből álló egyezményt kötnie Budapesten az Amerikai Egyesült Államok elnökének és a magyar uralkodónak.¹⁷¹ „Ma délben folyt le az aláírás ünneplés aktusa a magyar Igazságügyi Minisztériumban, Székely Ferenc igazságügyminiszter fogadószobájában.”¹⁷² Tehát januárban már az egyezmény szövege kész volt, csak az aláírás késlekedett, méghozzá Alois Lexa von Aehrenthal gróf, osztrák-magyar közös külügyminiszter miatt. Az MSSE sürgető táviratban kérte az érintettet, hogy az aláírási ceremónia minél hamarabb történjen meg.¹⁷³

„A Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete a mai napon tartott gyűlésén egyhangúlag azt a határozatot hozta, hogy az egyesület nevében a következő sürgős távirati megkeresés intézendő a külügyminiszter úr ö excellenciájához és a magyar miniszterelnök úr ö nagyméltóságához a magyar-amerikai szerzőjogi egyezmény tárgyában. A Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete megdöbbenéssel látja, hogy az Északamerikai Egyesült Államok és Magyarország között a szerzői jogok kölcsönös oltalma tárgyában kötendő, már mindkét állam által végleg megszövegezett és jóváhagyott államszerződés aláírása mindeddig nem történt meg. noha a két kormány képviselői az aláírásra a felhatalmazást megkapták. Minthogy tudomásunk szerint az Unió nagykövete az aláírásra kész, az államszerződés aláírása éppen külügyminisztériumunk részéről késik. Az egyesület egyhangú határozattal foglalt állását amellelt, hogy a szerződésnek azonnal való aláírását nyomatékkal kérje. Reméljük, hogy excellenciád az aláírás elé gördülő nyilván jelentéktelen technikai akadályokat el fogja hárítani, annál is inkább, mert magyar állampolgárok napról napra jelentékeny kárt szenvednek és természetes anyagi és erkölcsi jogaiknak megvédését joggal várhatják excellenciádtól.”¹⁷⁴

¹⁶⁹ A szerzői jog megvédése. Budapest Hírlap, 30. évf. 245. sz., 1910. október 15., p. 13. Lásd még: Színpadi szerzők küldöttsége a minisztereknél. Magyarország, 17. évf. 245. sz., 1910. október 15., p. 11; A színpadi szerzők tisztelgése. Az Újság, 8. évf. 245. sz., 1910. október 15., p. 12.

¹⁷⁰ Magyar írók szervezkedése. Világ, 2. évf. 173. sz., 1911. július 23., p. 11–12.

¹⁷¹ Hogyan védi meg jogát a magyar kiadó és szerző külföldön. (Ötödik közlemény). Zenekereskedelmi Közlöny, 1. évf. 10. sz., 1912. október 1., p. 2–4.

¹⁷² A magyar-amerikai szerzői jogi egyezmény. Budapesti Hírlap, 32. évf. 26. sz., 1912. január 31., p. 2–3. Lásd még A magyar szerzők és az amerikai szerződés. Pesti Napló, 63. évf. 220. sz., 1912. szeptember 18., p. 18.

¹⁷³ A színpadi szerzők távirata a külügyminiszterhez és a miniszterelnökhöz. Pesti Napló, 63. évf. 14. sz., 1912. január 17., p. 15.

¹⁷⁴ Tető alatt a magyar-amerikai egyezmény? Pesti Hírlap, 34. évf. 221. sz., 1912. szeptember 18., p. 12; Hogyan védi meg jogát a magyar kiadó és szerző külföldön. (Ötödik közlemény). Zenekereskedelmi Közlöny, 2. évf. 10. sz., 1912. október 1., p. 2–4.

1912 őszen már azt a hírt közölték, hogy a magyar törvényhozás igencsak régóta becikkelyezte a szerződést, de sajnos újabb akadályba ütközött az ügy, az Észak-Amerikai Egyesült Államok még nem ratifikálta.¹⁷⁵ Ebben az ügyben az MSSE közvetlenül William Howard Taft-hoz, az elnökhöz fordult: „Most aztán az egyesület merész elhatározással magához Taft-hoz, az Egyesült Államok elnökéhez fordult, kábeltávirat útján, aminek végre meg is lett az eredménye; mint ugyanis értesülünk, ma, kedden este a Magyar Színpadi Szerzők vezetőségéhez megjött a hivatalos értesítés, mely szerint a washingtoni szenátus a szerzői egyezményt már jóváhagyta. Eszerint mához egy hónap múlva, azaz október 17-től kezdve az Egyesült Államok területén megszűnik a magyar színpadi termékeknek elkalózkodása.”¹⁷⁶

A magyar szerzők 1913-ban a Berni Egyezményhez¹⁷⁷ is csatlakozni szerettek volna, éppen ezért januárban Heltai Jenő és Marton Sándor az MSSE nevében felkeresték az akkori igazságügyi minisztert. Ezt a kezdeményezést pártolta egyébként a Kiadók és Könyvkereskedők is.¹⁷⁸ Szerették volna, ha májusban megtörténik a csatlakozás, ugyanis júniusra nemzetközi kiadói kongresszust szerveztek a fővárosban, s e programsorozat megnyitóján tervezték bejelenteni az újabb eredményt. A szerzők helyel-közzel sikerrel is jártak: „A miniszter válaszában kijelentette, hogy amennyiben az idevonatkozó törvényjavaslatot ez év végéig a törvényhozás elé nem terjeszthetné, a június elején Budapesten tartandó nemzetközi kiadói kongresszuson hivatalos nyilatkozatot fog tenni a berni egyezményhez való csatlakozás tárgyában.”¹⁷⁹

1917-ben a júniusi szezonzáró ülésen újból napirendre került a téma, mert „ezelőtt öt évvel a Tisza-kormány igazságügyminisztere, Balogh Jenő megígérte ugyan, hogy ezt a szégyenletes helyzetet megszünteti, de az ígéret csak ígéret maradt.”¹⁸⁰ Az MSSE ezúttal több egyesülettel együtt – Budapesti Újságírók Egyesülete,¹⁸¹ Magyar Szakírók Országos Egyesülete, Országos Magyar Iparművészeti Társulat, Nemzeti Szalon, Magyar Könyvkereskedők Egyesülete és a Kiadók Nemzetközi Kongresszusa – jóval határozottabban lépett fel a csatlakozás ügyében, felkeresték az igazságügyminisztert.¹⁸² Továbbá a csatlakozáson túl a magyar szerzői jogi törvények módosítását is szerették volna elérni,¹⁸³ a miniszter támogatásáról biztosította a küldöttséget. Azonban ez az ügy is évekig elhúzódott, olyannyira, hogy a majd újjászervezett egyesület (szervezet) is a berni egyezményhez való csatlakozást tűzte

¹⁷⁵ A színpadi szerzők távirata a külügyminiszterhez és a miniszterelnökhöz. Pesti Napló, 63. évf. 14. sz., 1912. január 17., p. 15. A hírt lásd még Harc egy aláírás körül. Világ, 3. évf. 14. sz., 1912. január 17., p. 15.

¹⁷⁶ Pesti Napló, Világ, i. m. (175).

¹⁷⁷ 1901-ben Ranschburg Viktor írt tanulmányt a berni egyezményről, Magyarország vonatkozásában vizsgálta az egyezményt. Lásd *Ranschburg Viktor: A szerzői jog nemzetközi védelmére alkotott berni egyezmény vonatkozásával Magyarországra*. Eggen Berger-féle Könyvkereskedés, Budapest, 1901.

¹⁷⁸ Szerzői jogi egyezmény. Budapesti Hírlap, 33. évf. 23. sz., 1913. január 26., p. 18.

¹⁷⁹ I. m. (178).

¹⁸⁰ A szerzők az igazságügyminiszternél. Pesti Napló, 68. évf. 157. sz., 1917. június 22., p. 12.

¹⁸¹ Ma: Magyar Újságírók Országos Szövetsége (MÚOSZ).

¹⁸² A szerzői jog védelme. Pesti Hírlap, 39. évf. 223. sz., 1917. szeptember 7., p. 7.

¹⁸³ A szerzőjogi törvény revíziója. Pesti Napló, 68. évf. 303. sz., 1917. december 9., p. 10.

ki az egyik céljának. A szerzői jogi törvény revíziójának terve szintúgy csak vízió maradt, s az első felozlatásig számos újabb problémába ütközött az egyesület, mint például többek között az 1918 januárjában az elővétel utáni tantiém kérdése (a tantiémrendszer reformja),¹⁸⁴ vagy éppen néhány cenzúrabotrány (betiltási ügyek).¹⁸⁵

3.5. A felbomlás, majd az újjászerveződés

A külföldi érdekvédelem megszervezését követően szintén számos hazai probléma merült fel, melyekre megoldást vagy egyáltalán nem, vagy csak részlegesen tudott az MSSE kínálni. Ugyanakkor a Magyar Színpadi Szerzők Egyesületének elő felbomlása nem külső nyomásra, utasításra történt meg, hanem az MSSE vezetősége határozta el a felozlatást. Az elnök – 1917 áprilisa óta –, Heltai Jenő. A tagokkal egyetértésben, 1919. március 7-én közgyűlés keretében egyszersmind kimondta, hogy az egyesület az addigi formájában megszűnik létezni: „... Heltai Jenő elnökle alatt kimondották, hogy az egyesület mai összetételében nem képes arra az erő kifejtésre, amely szociális érdekeihez szükséges.”¹⁸⁶ Sőt *Az Újság* publicistája egyenesen úgy fogalmazott, hogy „ennek az elavult egyesülésnek már régideje semmi jelentősége, semmi értelme nem volt.”¹⁸⁷ Ez természetesen egyszerű túlzás, de kétségtelen, hogy sok akadályba ütközött az MSSE és az általuk képviselt *eszme*.

A terv az volt, hogy létrehozzák a *Színpadi Szerzők Szabadszervezetét*: „Gábor Andor indítványára kimondták, hogy megalakítják a Színpadi Szerzők Szabadszervezetét és a szerzők nyugdíjintézetét. Az alapszabályok és a program kidolgozására öttagú bizottságot küldtek ki; ugyanerre a bizottságra vár annak a tervezetnek elkészítése, amely a szerzők hathatósabb védelméről gondoskodik, főként a színházakkal szemben. A programot csütör-

¹⁸⁴ „Az elővétel után is tantiémet...” *Az Újság*, 16. évf. 5. sz., 1918. január 5., p. 12; A tantiém-rendszer reformja. *Pesti Napló*, 69. évf. 208. sz., 1918. szeptember 6., p. 8.

¹⁸⁵ A rendőrség egy kabarédarab ellen. *Budapesti Hírlap*, 38. évf. 124. sz., 1918. május 26., p. 8; A színpadi szerzők a rendőrség cenzúrája ellen. *Világ*, 9. évf. 125. sz., 1918. május 28., p. 8. Számos „híres” darabbetiltás történetével találkozhatunk, a rendőrségi cenzúra nem kímélte a magyar színpadi szerzőket, a színházi vállalkozásokat. 1927-ben szigorítottak a közérkölciség védelmén – A m. kir. belügyminiszter 1927. évi 151.000. számú körrendelete, a közérkölciség védelméről (in: Magyarország Rendeletek Tára, Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1927, p. 85–187), ami nagyban érintette a mulatókat és színjátszóhelyeket. A cenzúra, a rendőrségi túlkapasok ellen általában fellépett a Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete. Ilyen esetként híresült el egy Heltai-Szirmai-operett betiltási ügye 1928-ban. Ehhez kapcsolódva lásd például: A színpadi szerzők rendkívüli közgyűlésen foglalkoztak a belügyminiszter új rendeletével és a Heltai-operett betiltásával. *Magyar Hírlap*, 38. évf. 113. sz., 1928. május 19., p. 4. Az erről készül tanulmányt lásd *Lengyel Emese*: The case of an operetta being banned in Hungary in 1928, viewed in the mirror of contemporary press sources. In: *Hungarian Studies*, 35. évf. 1. sz., 2021, p. 30–54.

¹⁸⁶ A Szerzők Egyesülete feloszlik. *Pesti Napló*, 70. évf. 45. sz., 1919. február 21., p. 6.

¹⁸⁷ Pletykálgodás. *Az Újság*, 17. évf. 59. sz., 1919. március 9., p. 8.

tökön a plénum elé viszik és akkor lesz meg a végleges döntés.”¹⁸⁸ Vagyis ugyanazon tagok egy új érdekvédelmi szervezet létrahozását sürgették: „Ez az új alakulás a színpadi szerzők érdekeinek hathatósabb védőimét tűzte ki céljául, amire ma, amikor a művészvilágban a szak- és szabadszervezetek egész sora létesült, ugyancsak nagy szükség van.”¹⁸⁹ De mi volt a szabadszervezeti társulás programja és a legfőbb célja? Például el szerették volna érni, hogy Magyarország csatlakozzon a nemzetközi Berni Egyezményhez, valamint a régen elévült szerzői jogi törvény reformját.¹⁹⁰

S bár átmenetileg úgy tűnt, hogy az MSSE működésében törés keletkezett, de valójában sorra üléseket tartottak. Ezenfelül a sajtó a Magyar Színpadi Szerzők Egyesületként hivatkozott a szervezetre, nem pedig szabadszervezetként szólt róluk. 1920 szeptemberében és októberében is sorra hírt adtak a közgyűlésekről,¹⁹¹ de 1920 októberében a Magyarország interjút készített egy tervezett kerületi (külön-) adó ügyében, melyet a színházakra és kabarékra róttak ki.¹⁹²

4. ÖSSZEGZÉS

A kutatás a Magyar Színpadi Szerzők Egyesületének csaknem öt évtizedes működéstörténetére koncentrál, jelen tanulmány pedig e projekt részeként készült el. Az írás elsőként a 19. század végi és 20. század eleji kulturális szféra és jogi környezet felfejtésével igyekezett rávilágítani a korabeli magyar színpadi szerzők viszonytagságos helyzetére. A színpadi szerzők érdekvédelmének megszervezése, hacsak az *eszme* szintjén is, ezekben az időkben gyökerezik. Azonban az *eszme* 1898-tól még jó néhány évig nem tudta a megfelelő, befolyással bíró színpadi szerzőket, politikusokat egyesületi formába tömöríteni. Több tisztavirág-életű szervezkedést követően végül 1904. január 7-én, Berczik Árpád elnökle alatt tudott megalakulni az az érdekvédelmi szervezet, mely legfőbb céljai között a magyar színpadi szerzők anyagi és erkölcsi megbecsülésének javítását, a megfelelő szerzői jogi törvény megalkotását, illetve a magyar színpad fejlesztését tűzte ki.

A magyar színpadi szerzők első és önálló érdekvédelmi szervezetének tevékenysége további kutatásra – s a többi forrásanyag bemutatására – érdemes téma, s a korabeli szerzők olykor viszontagságos, kiszolgáltatott helyzetének kontextusba helyezése a későbbiekben nem csak színháztörténeti adalék lehet.

¹⁸⁸ A színpadi szerzők szabadszervezetbe tömörülnek. Pesti Napló, 70. évf. 57. sz., 1919. március 7., p. 6.; A szerzők egyesülete feloszlott. Az Újság, 17. évf. 57. sz., 1919. március 7., p. 6.; A színpadi szerzők új szervezete. Magyarország, 26. évf. 57. sz., 1919. március 7., p. 7.

¹⁸⁹ A színpadi írók szervezkedése. Pesti Hírlap, 61. évf. 58. sz., 1919. március 8., p. 4.

¹⁹⁰ A színpadi szerzők szervezkedése. Budapesti Hírlap, 39. évf. 58. sz., 1919. március 8., p. 6.; A színpadi szerzők szervezkedése. Magyarország, 26. évf. 58. sz., 1919. március 8., p. 7.

¹⁹¹ „A Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete...” Pesti Hírlap, 40. évf. 209. sz., 1920. szeptember 3., p. 5.; „A Magyar Színpadi Szerzők Egyesülete...” Világ, 11. évf. 209. sz., 1920. szeptember 3., p. 5.

¹⁹² Adót vernek a drámaírókra és zeneszerzőkre. Magyarország, 22. évf. 241. sz., 1920. október 12., p. 4.